

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський політехнічний інститут»

МАКРОЕКОНОМІКА

**Навчально-методичний посібник
для студентів економічних та менеджерських спеціальностей
заочної форми навчання**

*За редакцією професора С. І. Архієреєва,
доцента Н. Б. Решетняк*

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету
протокол № 1 від 23.06.2011

Харків НТУ «ХПІ» 2012

УДК 330.1(75)
ББК 65.01
М87

Авторський колектив:

С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк, Н. М. Волоснікова,
Н. Н. Губанова, О. О. Демьохіна, Т. А. Дяченко, О. В. Назаренко

Рецензенти:

В. П. Решетило, д-р екон. наук, проф.,
Харківська національна академія міського господарства;

Я. А. Максименко, канд. екон. наук, доцент,
Національний технічний університет «ХПІ»

М87 **Макроекономіка** : навч.-метод. посіб. / С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк, Н. М. Волоснікова та ін. ; за ред. С. І. Архієреєва, Н. Б. Решетняк. – Харків : НТУ «ХПІ», 2011. – 88 с.

ISBN

Посібник складається з характеристики основних понять навчальної дисципліни «Макроекономіка», переліку рекомендованої до вивчення літератури, списку питань для підготовки до заліку. Наведено 25 варіантів індивідуальних контрольних робіт та вказівки до їх виконання.

Призначено для студентів економічних та менеджерських спеціальностей заочної форми навчання вищих навчальних закладів.

Іл. 16. Табл. 25. Бібліогр: 40 назви.

УДК 330.1(75)
ББК 65.01

ISBN

© Колектив авторів, 2011

ПЕРЕДМОВА

Вивчення навчальної дисципліни «Макроекономіка» передбачає формування системи знань. Метою курсу є формування системи знань про механізми функціонування національної економіки на підставі сучасних макроекономічних теорій, обґрунтованих світовою й вітчизняною наукою, а також досвідом макроекономічної практики. Ця мета реалізується за допомогою вивчення теорії макроекономічної науки, розкриття її об'єкта, предмета й методу; висвітлення основних макроекономічних показників й індикаторів макроекономічного розвитку; розгляду базових моделей рівноваги; розкриття механізму складових макроекономічної політики: фіскальної, монетарної, зовнішньоекономічної, соціальної.

Даний навчально-методичний посібник буде корисним для студентів економічних і менеджерських спеціальностей дистанційної і менеджерських спеціальностей дистанційної та заочної форми навчання. Він містить структуру навчального курсу, виклад основних його питань дисципліни, тематику контрольних робіт, рекомендовану літературу, необхідну для самостійного вивчення, питання для підготовки до іспиту.

Відповідно до навчального плану з кожної навчальної дисципліни студент виконує одну контрольну роботу, яка є допуском до складання іспиту. Головна мета її – перевірка самостійної роботи студентів в процесі навчання і ступеня засвоєння ними теоретичних положень курсу.

Розділ I. СТРУКТУРА КУРСУ

Тема 1. Макроекономіка як наука

Роль макроекономіки в житті суспільства. Головна суперечність суспільства. матеріальні потреби людей та її форми. Економічні ресурси та їх характеристика. Практична функція макроекономіки.

Об'єкт і предмет макроекономіки. економічна система як об'єкт макроекономіки. Головні ознаки макроекономічної системи. Позитивна й нормативна функція макроекономіки.

Методологія макроекономіки. Сходження від абстрактного до конкретного як метод пізнання причинно-наслідкового механізму функціонування та розвитку національної економіки. Моделювання як основний метод відображення фактичної поведінки економіки. сутність математичних та графічних моделей. Ендогенні й екзогенні змінні. Припущення «за інших незмінних умов». Запаси і потоки.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Система національних рахунків як міжнародний стандарт макроекономічного рахівництва. Методологічні принципи системи національних рахунків.

Основні макроекономічні показники. Випуск та його оцінювання. Проміжна продукція, кінцева продукція і ВВП. Методи обчислення ВВП. Обчислення валового національного доходу. макроекономічні показники на чистій основі.

Номінальний і реальний ВВП. базовий і поточний періоди, фактичні (поточні) та порівнянні (постійні) ціни. Індекс цін, індекс споживчих цін, індекс цін ВВП (дефлятор ВВП). Відмінність між індексом споживчих цін і дефлятором ВВП. Дефлювання і інфлювання. Обчислення зміни номінального ВВП за рахунок зміни реального ВВП і зміни рівня цін.

Тема 3. Ринок праці

Зайнятість і безробіття. Показники рівня використання робочої сили: рівень зайнятості, рівень безробіття, коефіцієнт участі в робочій силі.

Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне, природне. Повна зайнятість, неповна зайнятість. обчислення природного рівня безробіття.

Механізм ринку праці. Неокласична теорія ринку праці. Неокласична функція попиту на працю. Неокласична функція пропозиція праці. Графічна інтерпретація неокласичної моделі ринку праці. Кейнсіанська теорія ринку праці. Кейнсіанська функція попиту на працю. Кейнсіанська функція пропозиція праці. Графічна інтерпретація кейнсіанської моделі ринку праці.

Втрати від безробіття. Витрати, що пов'язані з природним безробіттям. Втрати від циклічного безробіття. Відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП (розрив ВВП). Закон Оукена.

Тема 4. Товарний ринок

Сукупний попит. Сутність сукупного попиту та його відмінність від ринкового попиту. Крива сукупного попиту. Цінові чинники сукупного попиту: ефект процентної ставки, ефект багатства, ефект чистого експорту. Нецінові чинники сукупного попиту та їх вплив на його криву.

Сукупна пропозиція. Довгострокова сукупна пропозиція та її теоретичний інструментарій. Графічна модель довгострокової сукупної пропозиції. Виробнича функція як математична інтерпретація довгострокової сукупної пропозиції. Короткострокова сукупна пропозиція і ціна. Нецінові чинники короткострокової сукупної пропозиції: ресурсові ціни, продуктивність ресурсів, субсидії підприємствам і податки на підприємства.

Модель $AD-AS$ як базова модель економічної рівноваги. Короткострокова і довгострокова рівновага. Механізм відновлення економічної рівноваги.

Тема 5. Грошовий ринок

Пропозиція грошей. Сутність пропозиції грошей та грошові агрегати. Грошова база та її компоненти: готівка і банківські резерви, обов'язкові й надлишкові резерви. Грошовий мультиплікатор, коефіцієнт готівки, резервна норма. мультиплікація грошової бази банківською системою. Грошова пропозиція як функція процентної ставки і крива пропозиції грошей.

Попит на гроші. Класичний підхід до функції попиту на гроші. Рівняння грошового попиту кількісної теорії грошей. Кембриджські економі-

сти про функцію попиту на гроші. Кейнс про мотиву попиту на гроші. Процентна ставка і альтернативна вартість зберігання грошей. Фрідменська функція попиту на гроші. Кейнсіанська функція попиту на гроші.

Механізм грошового рингу. Рівняння рівноваги на грошовому ринку. Механізм відновлення рівноваги на грошовому ринку, порушеної збільшенням доходу. Роль процентної ставки у врівноваженні грошового ринку. Механізм відновлення рівноваги на грошовому ринку.

Процентна ставка: сутність та види. Реальна процентна ставка та чинники, що впливають на її рівень. Номінальна процентна ставка на основі рівняння Фішера. Очікувана і фактична процентна ставка. Мотиваційна роль реальної процентної ставки.

Тема 6. Інфляційний механізм

Сутність та види інфляції. Темп інфляції та методи його обчислення. Види інфляції залежно від її темпів: помірна, галопуюча, гіперінфляція. Інфляція попиту, інфляція витрат та їх графічна інтерпретація. Очікувана і неочікувана інфляція. Очікувана інфляція за теорією адаптивних очікувань. Очікувана інфляція за теорією раціональних очікувань.

Причини та наслідки інфляції. кейнсіанська теорія щодо причини інфляції та її недоліки. Роль грошей в інфляційному механізмі: монетаристський підхід та позиція кейнсіанців. Чинники інфляції попиту. Чинник інфляції витрат. Інфляція очікування. Основні наслідки високої інфляції.

Інфляція і безробіття. Ранній варіант кривої Філіпа. Сучасна крива Філіпа та її відмінність від раннього варіанту. Крива Філіпа у довгостроковому періоді.

Тема 7. Споживання домогосподарств

Доходи домогосподарств як джерело споживання. Доходи і витрати домогосподарств у моделі економічного кругообігу. Заощадження та споживання домогосподарств. Теперішня вартість майбутніх грошей і майбутня вартість теперішніх грошей. Зв'язок між диференціацією доходів і споживання. економічна нерівність та способи її оцінювання: крива Лоренца, децильний коефіцієнт, коефіцієнт Джині.

Кейнсіанська функція споживання. Сучасна модифікація кейнсіанської функції споживання. Гранична схильність до споживання та заоща-

джень. Чинники, що впливають на граничну схильність до споживання та заощаджень. Індуційоване та автономне споживання.

Функції споживання з урахуванням фактора часу. Теорія Фішера про міжчасовий вибір споживача. Вплив на споживання поточного доходу, заощаджень та позик. Гіпотеза життєвого циклу Модільяні. Функція споживання за гіпотезою життєвого циклу. Гіпотеза постійного доходу. Функція споживання за гіпотезою постійного доходу.

Тема 8. Приватні інвестиції

Інвестиції в основний капітал. Кейнсіанська функція інвестицій. Гранична ефективність капіталу. Графічна та математична інтерпретація кейнсіанської функції інвестицій. Неокласична функція інвестицій. Бажаний обсяг капіталу, граничні витрати на капітал, очікуваний обсяг виробництва. Математична інтерпретація неокласичної функції інвестицій.

Проста інвестиційна функція. Процентна ставка і прибутковість інвестиційних проектів. Бухгалтерський метод визначення прибутковості інвестиційних проектів. Метод чистої дисконтованої вартості. Графічна інтерпретація простої інвестиційної функції. Зміна автономних інвестицій та її графічна інтерпретація. Чинники автономних інвестицій: технічний прогрес, рівень забезпеченості основним капіталом, податки на підприємців, ділові очікування. Модель простого акселератора.

Заощадження та інвестиції. Заощадження як джерело і фінансове обмеження інвестицій. Залежність заощаджень від доходу. рівновага між заощадженнями та інвестиціями як закон-тенденція. Класичний механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями. Кейнсіанський механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями. Роль фінансової системи в трансформації заощаджень в інвестиції. Фінансові посередники.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

Сукупні витрати і рівноважний ВВП. Визначення рівноважного ВВП на основі методу «витрати–випуск». Фактичні та заплановані витрати. Модель «кейнсіанський хрест». Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення–ін'єкції». Заплановані та незаплановані інвестиції. Модель «заощадження–інвестиції».

Мультиплікатор витрат. Індуційовані й автономні витрати. Алгебраїчна модель простого мультиплікатора та його сутнісне визначення.

Механізм мультиплікації автономних витрат. Ефект мультиплікатора та його математична та графічна інтерпретація.

Сукупні витрати і потенційний ВВП. Рецесійний розрив як наслідок дефіциту автономних витрат в умовах неповної зайнятості. Графічна та математична інтерпретація рецесійного розриву. Інфляційний розрив як наслідок надлишку автономних витрат в умовах повної зайнятості. Графічна та математична інтерпретація інфляційного розриву.

Тема 10. Економічна динаміка

Основні засади теорії економічного зростання. Два способи збільшення обсягів виробництва. сутність економічного зростання та його показники. Економічне зростання та економічний розвиток. Екстенсивне та інтенсивне зростання економіки. Основні положення кейнсіанської теорії економічного зростання. основні положення неокласичної теорії економічного зростання.

Модель Солоу. Основні передумови моделі Солоу. Вплив нагромадження капіталу на капіталоозброєність. Умови формування стійкої капіталоозброєності. Вплив приросту населення на капіталоозброєність. Граничні інвестиції. Вплив технічного прогресу на капіталоозброєність через зростання ефективності праці. Технічний прогрес як нескінчений фактор економічного зростання. Золоте правило нагромадження капіталу.

Джерела економічного зростання. Внесок факторів виробництва в економічне зростання. Рівняння, що описує внесок капіталу і праці у приріст продукту. Внесок технічного прогресу в приріст продукту. Рівняння, що описує економічного зростання з урахуванням усіх факторів. Залишок Солоу.

Економічні цикли. Сутність та структура економічного циклу. Характеристика фаз економічного циклу. Два напрями теорій економічного циклу. Основні теорії економічного циклу. Модель мультиплікатора-акселератора.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

Роль держави в економічному кругообігу. Модель економічного кругообігу з урахуванням держави. Державні видатки. Позики уряду. Перерозподільна функція держави. Стабілізаційна функція держави.

Вплив держави на умови формування економічної рівноваги. Модель економічної рівноваги за методом «витрати–випуск». Трансформація функції споживання з урахуванням держави. Модель економічної рівноваги за методом «вилучення–ін’єкції». Вплив держави на кількісну визначеність приватних заощаджень. Державні та національні заощадження. Рівновага між національними заощадженнями та національними інвестиціями. Рівновага між приватними інвестиціями і внутрішніми джерелами їх фінансування.

Дискреційна фіскальна політика. Вплив державних закупівель на ВВП. Мультиплікатор витрат у змішаній закритій економіці. Вплив чистих податків на ВВП. Мультиплікатор податків. Спільний вплив фіскальних інструментів на ВВП і державний бюджет. Мультиплікатор збалансованого бюджету.

Не дискреційна (автоматична) фіскальна політика. Автоматичні чисті податки як вмонтовані стабілізатори. Стабілізаційний вплив на економіку не дискреційної фіскальної політики в умовах падіння та зростання обсягів виробництва. ефект гальмування динаміки ВВП.

Сутність монетарної політики. Кінцеві цілі монетарної політики та зв'язок між ними. Проміжні цілі монетарної політики та проблема їх вибору. Інструменти монетарної політики: операції на відкритому ринку, операції на валютному ринку, облікова (дисконтна) ставка, нормативи обов'язкового резервування.

Монетарна політика в моделі $AD-AS$. Монетарна політика на основі каналу «процентна ставка – інвестиції». Наслідки впливу на економіку стимулюючої монетарної експансії в короткостроковому періоді та їх графічна інтерпретація. Наслідки впливу на економіку монетарної експансії в довгостроковому періоді та їх графічна інтерпретація. Нейтральність грошей у довгостроковому періоді.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

Платіжний баланс. Сутність та методологія складання платіжного балансу. Дебетові та кредитові операції. Еквівалентний обмін цінностей і трансферти. Автономна стаття «Помилки та упущення». Рахунок поточних операцій та його складові. Рахунок капітальних операцій і зміст його складових. Взаємозв'язки рахунків. Модель платіжного балансу. Модель балансу автономних операцій. Резервні активи як регулююча стаття платіжного балансу.

Валютний курс. Валюта та його види. Номінальний валютний курс і способи котирування валюти. Чинники, що впливають на номінальний валютний курс. Паритет купівельної спроможності. Фіксований і плаваючий валютний курс. Модель реального валютного курсу. Двосторонній і багатосторонній валютний курс.

Вплив зовнішньої торгівлі на економіку. Вплив зовнішньої торгівлі на умови формування рівноважного ВВП, обчисленого за методом «витрати–випуск». Гранична схильність до імпорту. Функція споживання у відкритій економіці. Вплив зовнішньої торгівлі на умови формування економічної рівноваги, визначеної за методом «вилучення–ін’єкції». Країна як чистий дебітор або як чистий кредитор. Чинник, що впливають на чистий експорт. Функція чистого експорту. Вплив чистого експорту на ВВП, мультиплікатор витрат у відкритій економіці.

Розділ II. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КУРСУ

Предмет макроекономіки

Об’єкт макроекономіки як науки – це національна економіка, тобто сукупність домогосподарств, фірм, держави та її установ в межах певного природного середовища й державної території. Національна економіка має дві сторони, кожна з яких характеризується відповідними показниками. Це матеріально-речовинна або фізична економіка (національні ресурси й виготовлені блага) і монетарна або грошова економіка (гроші й ціни).

В національній економіці діють три основних економічних суб’єкти: домогосподарства, фірми й держава. Домогосподарство – це економічна одиниця, що складається з одного або більш людей, які володіють ресурсами, забезпечують ними економіку й одержують за них доходи, які використовуються для покупки споживчих благ. Для простоти аналізу вважається, що число домогосподарств у національній економіці збігається з кількістю родин у країні. Фірма – це ділова одиниця, що використовує куплені в домогосподарств ресурси для виробництва благ і володіє або управляє одним або декількома підприємствами. Держава – сукупність державних інститутів й установ, що виконують важливі економічні функції, які забезпечують реалізацію економічної активності держави з метою стабілізації національної економіки.

Предметом макроекономіки є закономірності ефективного функціонування економічної системи в цілому. Макроекономічна теорія може бути позитивна й нормативна. Перша спрямована на обґрунтування висновків, які пояснюють сучасний стан економічного розвитку країни; друга – на вироблення рекомендацій щодо того, як поліпшити існуюче положення в економіці й домогтися її розвитку.

Розглядаючи предмет макроекономіки більш детально, слід зазначити, що макроекономіка приділяє особливу увагу чотирьом сферам, які можна виділити в національній економіці: виробництву, зайнятості, цінам і зовнішньоекономічним зв'язкам. У сфері виробництва створюються товари й послуги для задоволення різноманітних потреб людей. Всі країни зацікавлені в збільшенні обсягу національного виробництва, що дає можливість підвищувати рівень життя населення й вирішувати багато складних проблем суспільства. Особливе значення в житті кожної людини займає сфера зайнятості, що нерозривно зв'язана зі сферою виробництва. Макроекономіка досліджує рівень зайнятості, причини безробіття, її вплив на різні макроекономічні параметри. Динаміка цін впливає на поведінку всіх економічних суб'єктів. Тому макроекономіка намагається виявити причини й наслідки збільшення цін, простежити взаємозв'язок між інфляцією й безробіттям. Виходячи із цього, макроекономіка досліджує умови досягнення зовнішньоекономічної рівноваги країни.

Основні цілі макроекономіки

Основною економічною метою будь-якої країни є підвищення добробуту нації. Для досягнення цієї мети необхідно досягнення наступних макроекономічних цілей.

1. Економічне зростання означає позитивну динаміку сукупності економічних ресурсів, благ і доходів. Макроекономіка в стані росту здатна вирішувати такі завдання, як нагромадження капіталу, майна, споруджень, запасів і т. п.; підвищення рівня життя громадян; соціальний розвиток і багато інших.

2. Повна зайнятість ресурсів означає забезпечення завантаження виробничих потужностей на рівні 80–90 % та безробіття на природному рівні (6–7 %). Дані показники є усередненими та варіюються в залежності від особливостей економічного розвитку країни. Повна зайнятість ресурсів забезпечує виробництво потенційного ВВП в країні.

3. Економічна ефективність означає, що економіка країни повинна функціонувати з максимальною віддачею у вигляді сукупності створених благ при досягненні мінімуму народногосподарських витрат (при раціональному використанні обмежених виробничих ресурсів). Макроекономічна ефективність, як правило, розглядається на трьох основних рівнях: технологічному, економічному й соціальному. Досягнення ефективності на кожному з рівнів означає виконання глобального макроекономічного оптимуму (оптимуму В. Парето), який вважається досягнутим тоді, коли поліпшення добробуту будь-якого члену суспільства не можливо без погіршення добробуту іншого.

4. Стабільний рівень цін. Дана ціль означає однакову ефективність цін для всіх економічних суб'єктів. Тобто, ніхто не виграє й не програє в результаті інфляції або дефляції. Таким чином, ціни не спотворюють положення речей в економіці.

5. Економічна свобода як макроціль припускає, що основні суб'єкти макроекономіки в рамках законів цивільного суспільства самі, без обмежень ухвалюють рішення щодо шляхів найбільш доцільної реалізації своїх інтересів. Принцип економічної свободи не допускає насильницького придушення конкуренції форм власності, технологічних і соціальних укладів життя, замкнутість національних господарських систем і подібних нераціональних обмежень.

6. Справедливий розподіл доходів як макроціль означає, що нормальний розвиток економіки повинен приводити до формування в суспільстві так званого «середнього класу». Інакше кажучи, у національній економіці неприпустима як крайня вбогість основної маси населення, так і надмірна розкіш вузької групи правлячої еліти. Економічна диференціація багатства й доходів повинна бути для того, щоб не підривати стимули до продуктивної праці, але вона не повинна приводити до драм у національній економіці й політиці.

7. Економічна безпека як макроекономічна ціль – це забезпеченість в ідеалі всіх громадян економічними благами не нижче так званого прожиткового мінімуму й захист їх від економічних ризиків. Передбачається, що це дозволить реалізувати будь-якому громадянину його основні права й обов'язки на рівні прийнятих соціальних норм (Конституція країни). Для цього держава створює різні фонди: соціального, медичного, трудового, пенсійного страхування, стимулюється система заощаджень населення, створення недержавних страхових фондів.

8. Зовнішньоторговельний баланс як макроціль означає, що в ідеалі кожна держава, вступаючи в міжнародні економічні відносини, повинна жити за своїми можливостями, не наносячи господарського збитку країнам-учасникам світової економіки. Національна економіка повинна мати стабільний курс національної валюти, рівноважний платіжний баланс.

Система національних рахунків

Система національних рахунків (СНР) є зведенням балансових економічних таблиць, в яких відбиваються витрати всіх суб'єктів економічної діяльності на придбання товарів і послуг і їх доходи від участі в господарській діяльності. Для кожного з макроекономічних суб'єктів і для народного господарства в цілому складається система функціональних рахунків, в яких відбивається участь даного суб'єкта у виробництві благ, створенні, розподілі, перерозподілі і використанні доходу, в зміні майна, кредитуванні і фінансуванні.

Стандартна система національних рахунків розроблена Статистичною комісією ООН застосовується в світовій практиці з 1953 р. (нова версія розроблена спільно ООН, МВФ, Світовим банком, ОЕСР і Євростатом і прийнята в 1993 р.), а в Україні вона почала упроваджуватися з переходом до ринкової економіки і розробляється Державним комітетом статистики. Слід, проте, відзначити, що не всі показники СНР ООН ще використовуються в Україні, оскільки національне рахівництво знаходиться всього лише на стадії становлення. Через формування ринкової економіки в Україні методологія СНР тут дещо відрізняється від прийнятих в міжнародній практиці стандартів.

СНР є узгодженою схемою для збору, опису і характеристики взаємопов'язаних основних потоків статистичної інформації, яка відноситься до виробництва, споживання, накопичення і зовнішньої торгівлі країни. Вона виконує ряд функцій: забезпечує інформацією, необхідною для розробки, проведення і контролю за ходом реалізації економічної політики держави, для економічного прогнозування, зумовлює наукові дослідження, націлені на краще розуміння закономірностей розвитку національної економіки, її структурних особливостей, можливостей адаптації економіки до умов розвитку, що змінилися, дає можливість порівнювати результати економічного розвитку різних країн. СНР дає можливість встановити роль фінансово-кредитного механізму в розподілі і перерозподілі національного доходу, формуванні кінцевих доходів, вплив податкової полі-

тики на доходи, роль зовнішньоекономічної діяльності і так далі. Система національного рахівництва є міжнародним стандартом оцінки основних економічних показників країни, який використовується для оцінки рівня життя населення не тільки усередині країни, але й для порівняння його з рівнем життя в інших країнах.

До найважливіших макроекономічних показників СНР відносяться наступні: валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід та дохід у розпорядженні.

Валовий національний продукт (ВНП) – сумарна ринкова вартість всіх кінцевих товарів і послуг, вироблених протягом року національним капіталом як в даній країні, так і за її межами.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – сумарна ринкова вартість всіх кінцевих товарів і послуг, зроблених протягом року в даній країні виробниками незалежно від їх національної приналежності.

У системі національних рахунків визначаються наступні похідні від ВВП показники:

– чистий внутрішній продукт (ЧВП), який являє собою ВНП, скоригованого на суму амортизаційних відрахувань: $ЧВП = ВНП - A$;

– національний дохід (НД) – це дохід, зароблений постачальниками ресурсів в результаті їх участі в процесі виробництва ВВП. Він розраховується шляхом вирахування з ЧВП непрямих податків на бізнес: $НД = ЧВП - H_B$;

– особистий дохід (ОД) являє собою сукупний дохід, що виплачується громадянам до виплати індивідуальних податків: $ОД = НД - \text{внески на соціальне страхування} - \text{податки на прибуток корпорацій} - \text{нерозподілені прибутки корпорацій} + \text{трансфертні виплати}$;

– дохід у розпорядженні (ДР) – це особистий дохід за вирахуванням індивідуальних (прибуткових) податків з громадян. За допомогою цього доходу вимірюється величина доходів громадян, що є в їх розпорядженні для споживання та заощадження: $ДР = ОД - \text{індивідуальні податки}$.

ВВП і методи його підрахунку

Основним макроекономічним показником, що характеризує обсяг виробництва в країні є валовий внутрішній продукт, або ВВП. Він визначається як сумарна ринкова вартість всіх кінцевих товарів і послуг, зроблених протягом року в даній країні виробниками незалежно від їх націо-

нальної приналежності. Під кінцевими продуктами розуміються товари і послуги, які купуються для кінцевого користування, а не для перепродажу або подальшої обробки або переробки.

При розрахунку ВВП не враховуються всі невиробничі угоди (фінансові або пов'язані з перепродажем кінцевої продукції), з ВВП виключається продаж проміжних продуктів (наприклад, напівфабрикатів, незавершеного виробництва).

ВВП можна виміряти наступним чином:

– методом доданої вартості: шляхом підсумовування доданих вартостей, що створені в даному році всіма підприємствами, які знаходяться в рамках певної країни,

– за потоком витрат: шляхом підсумовування всіх витрат суспільства на придбання товарів і послуг, вироблених в даному році;

– за потоком доходів: шляхом підсумовування грошових доходів, отриманих в результаті виробництва продукції в даному році.

При цьому важливо відзначити, що результати розрахунків повинні збігатися, оскільки має дотримуватися відповідність доходів і витрат на рівні макроекономіки.

I. ВВП методом доданої вартості:

Додана вартість – це різниця між вартістю виготовлених товарів і послуг і вартістю сировини і матеріалів, придбаних у постачальників, тобто різниця між вартістю створеного блага і вартістю проміжного блага. Таким чином, в додану вартість блага, що створюється певним виробником включаються витрати тільки даного суб'єкта на створення і реалізацію товару, а також прибуток цих суб'єктів.

Бувають випадки, коли у повному виробничому циклі створення кінцевого товару приймають участь декілька підприємств, що здійснюють певний етап його створення. Тоді сума доданих вартостей, створених ними повинна дорівнювати вартості кінцевого товару.

Сума доданих вартостей, що створені всіма підприємствами, які знаходяться в рамках певної країни, представляє собою ВВП.

II. ВВП за потоком витрат:

$$\hat{A}\hat{A}\hat{I}\hat{A} = \tilde{N} + I_x + G + X,$$

де C – особисті споживчі витрати на товари поточного споживання, на товари тривалого користування (наприклад, холодильники, телевізори), оплата послуг (комунальні платежі, медичні та інші);

I_x – валові приватні внутрішні інвестиції: інвестиції на придбання засобів виробництва, на будівництво, змінення виробничих запасів;

G – державні закупівлі товарів і послуг (включають усі державні витрати на купівлю кінцевої продукції підприємств і на купівлю ресурсів);

X_n – чистий експорт, тобто різниця між експортом та імпортом продукції.

III. ВВП за потоком доходів:

$$\hat{A}\hat{A}\hat{I}_{\hat{A}} = \zeta + \mathcal{D} + \hat{A} + \hat{A}_{\hat{A}} + \hat{I}_{\hat{I}} + \hat{A}\hat{A} + \hat{I}_{\hat{I}\hat{B}} + \hat{A} + \hat{I}_{\hat{A}},$$

де Z – заробітна плата найманих працівників;

P – рентні платежі;

V – відсоток;

D_B – доходи від власності;

P_{Π} – прибутковий податок на прибуток корпорацій;

DV – дивіденди;

P_{HP} – нерозподілені прибутки корпорацій;

A – амортизаційні відрахування;

H_B – непрямі податки на бізнес.

У вартість ВВП по потоку доходів включаються також два не пов'язаних з доходами платежі: відрахування на відшкодування спожитого капіталу, або амортизаційні відрахування (A) і непрямі податки на бізнес (H_B).

Номінальний реальний ВВП

Номінальний ВВП – це поточний обсяг виготовлених за рік товарів і послуг, виражений в поточних цінах. Реальний ВВП – поточний обсяг виробництва, підрахований в зіставних цінах базисного періоду. Саме показник реального ВВП використовується при аналізі динаміки розвитку економіки або для порівняння рівня розвитку економіки в різних країнах, оскільки вимірює вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених в країні за рік в постійних, фіксованих цінах і є, тому, точнішим показником функціонування економіки.

Реальний ВВП розраховується за допомогою коригування номінального ВВП на індекс цін:

$$\text{Реальний ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Індекс цін}}.$$

Індекс цін – показник, що характеризує темп зростання ринкових цін поточного року в порівнянні з базисним. Якщо ціни на товари і послуги знижуються, а значить величина індексу цін менше одиниці, то відбувається коригування номінального ВВП у бік збільшення. Даний процес називається інфлюванням. Якщо ж ціни на товари і послуги зростають, а, отже, величина індексу цін більше одиниці, то відбувається дефлювання, тобто коригування номінального ВВП у бік його зниження.

Найчастіше при розрахунку реального ВВП використовують індекс цін Пааше (дефлятор ВВП):

$$P_p = \frac{\sum_{i=1}^n P_i^t \cdot Q_i^t}{\sum_{i=1}^n P_i^0 \cdot Q_i^t},$$

де Q_i^t – кількість i -того блага в поточному періоді. Якщо розглядати всі товари і послуги, що включаються у ВВП (ВНП), і, відповідно, їх ціни, то дійсно отримаємо дефлятор ВВП (ВНП), що відображає взаємозв'язок номінального і реального ВВП (ВНП);

n – кількість товарів і послуг, що включаються у ВВП;

P_i^0 і P_i^t – ціни i -того блага відповідно в базисному (0) і поточному (t) періоді;

Показник ВВП – зручний інструмент порівняння рівнів економічного розвитку країн і добробуту їх населення.

Саме реальний ВВП є основним індикатором процвітання будь-якого суспільства, тому воно зацікавлене в його постійному збільшенні. Це збільшення можна виміряти за допомогою двох взаємопов'язаних показників: зростання за певний період часу реального ВВП, що дає змогу оцінити економічний потенціал країни, та зростання ВВП на душу населення, що свідчить про підвищення якості життя її громадян.

Макроекономічний кругообіг

Макроекономічний кругообіг показує як взаємодіють між собою основні макроекономічні суб'єкти на ринку товарів та послуг та ринку ресурсів.

В умовах чистого ринку модель кругообігу показує взаємодію фірм і домашніх господарств опосередковану рухом двох зустрічних потоків: ресурсів і товарів, направлених проти годинникової стрілки, і грошей, які

рухаються за годинниковою стрілкою. У даній моделі не враховується вплив держави і іноземного сектора, що дає можливість акцентувати увагу тільки на взаємозв'язку між двома основними суб'єктами ринкових відносин в закритій економіці.

Сектор домашніх господарств включає величезну кількість приватних суб'єктів, які прагнуть задовольнити свої власні потреби. Домогосподарства є основними постачальниками економічних ресурсів, необхідних для виробничої діяльності підприємницького сектора. Отримуючи різні види доходів, домогосподарства купують готову продукцію на них, а також частину грошей – зберігають або накопичують.

Підприємницьким сектором є сукупність фірм або підприємств, які купують необхідні обсяги виробничих ресурсів, створюють готову продукцію і реалізують її з метою отримання прибутку. Даний сектор також має можливість зберігати частину свого майна.

Для характеристики «скарбнички суспільства», в якій акумулюються заощадження домогосподарств, амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток корпорацій, економісти використовують чисто уявну категорію – сектор майна.

Оскільки і домогосподарства, і підприємницький сектор прагнуть не тільки зберегти, але і примножити своє майно, добробут, то зростає при цьому роль фінансових посередників, що допомагають реалізувати вирішення економічних суб'єктів.

У найзагальнішому вигляді схема кругообігу продуктів і доходів в закритій національній економіці в умовах чистого ринку представлена на рис. 1.

На даній схемі можна виділити наступні потоки:

- 1) постачання домогосподарствами на ринок ресурсів різноманітних чинників виробництва (праця, земля, капітал);
- 2) придбання фірмами необхідних чинників виробництва;
- 3) оплата придбаних фірмами ресурсів – витрати виробництва;
- 4) отримання домогосподарствами різних доходів від продажу чинників виробництва;
- 5) постачання підприємницьким сектором виготовленої продукції на ринок товарів і послуг;
- 6) придбання домогосподарствами товарів і послуг;
- 7) споживчі витрати домогосподарств;
- 8) виручка підприємницького сектора;
- 9) заощадження домогосподарств;
- 10) заощадження підприємницького сектора;
- 11) накопичувані засоби фірм і домогосподарств;
- 12) інвестиції в підприємниць-

кий сектор; 13) накопичення домогосподарств.

Схема економічного кругообігу може ускладнюватись зовнішньоекономічним сектором, якщо ми будемо розглядати відкриту економіку, та державним сектором – у випадку змішаної соціально-економічної системи.

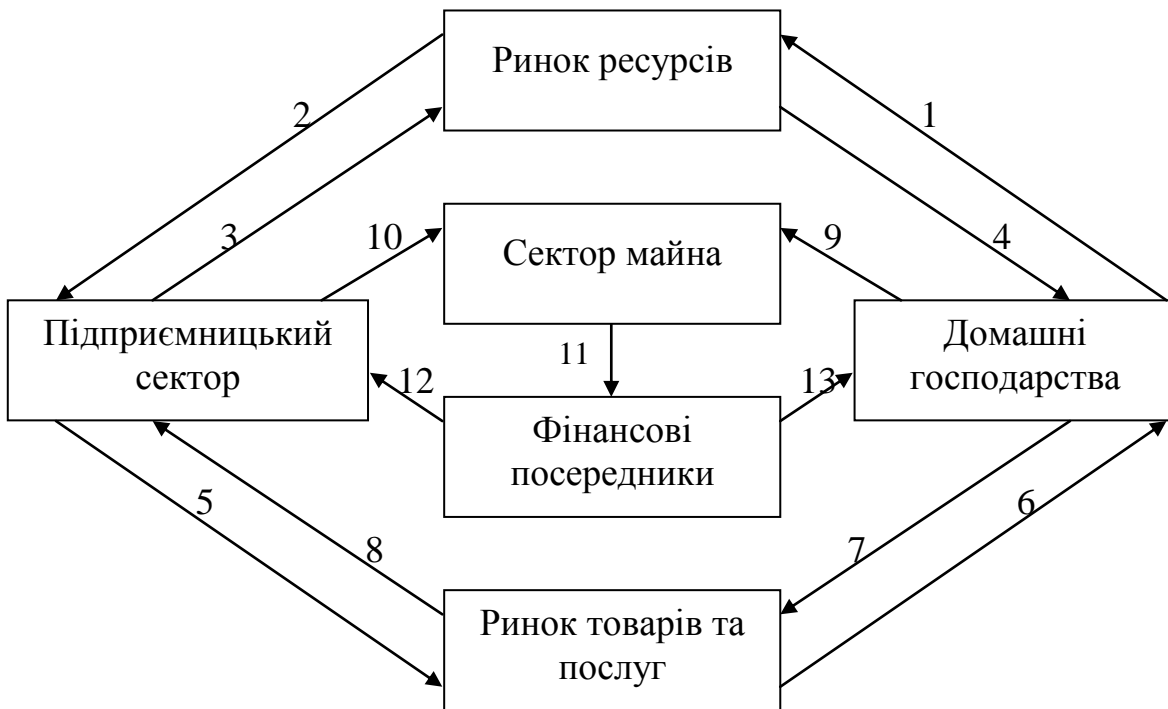


Рисунок 1 – Кругообіг продуктів і доходів в закритій національній економіці в умовах чистого ринку

Обмін чинників виробництва, майна і виготовлених товарів і послуг на відповідних ринках між економічними суб'єктами забезпечує постійне відновлення процесу кругообігу продуктів і доходів. Цей обмін опосередковується грошима.

Сукупний попит

Сукупний попит – це попит домогосподарств, фірм, держави, іноземного сектора на загальний обсяг створених в національній економіці кінцевих товарів і послуг, який може бути пред'явлений при кожному рівні цін.

Сукупний попит розраховується за наступною формулою:

$$AD = C + I + G + X_n,$$

де C – особисті споживчі витрати;
 I – валові приватні внутрішні інвестиції;
 G – державні закупівлі товарів і послуг;
 E_n – чистий експорт, тобто різниця між експортом і імпортом.

Між реальним обсягом валового внутрішнього продукту і рівнем цін існує зворотна залежність, яку можна відобразити графічно у вигляді кривої сукупного попиту AD (див. рис. 2).

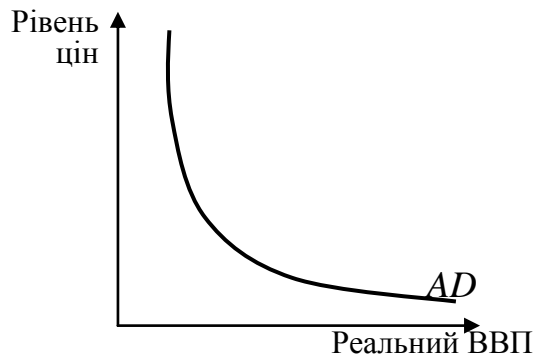


Рисунок 2 – Крива сукупного попиту

Дана крива сукупного попиту AD показує кількість кінцевих товарів і послуг, яку споживачі готові придбати при кожному можливому рівні цін.

Зворотна залежність між реальним обсягом валового внутрішнього продукту і рівнем цін пояснюється дією трьох ефектів:

1) ефект процентної ставки: зростання рівня цін збільшує попит на гроші, оскільки для здійснення операцій їх потрібно все більше. Це, у свою чергу, приводить до підвищення плати за використання позикових грошей – процентної ставки. Тому домогосподарства відкладають покупки, а підприємці скорочують інвестиції. В результаті при вищому рівні цін сукупний попит на товари і послуги зменшується;

2) ефект багатства або ефект касових залишків: зростання цін знижує реальну купівельну спроможність накопичених фінансових коштів з фіксованою вартістю (облігації, депозити в банках, термінові рахунки), що робить їх власників відносно бідніше і примушує скорочувати витрати, тому величина сукупного попиту зменшується;

3) ефект імпортних закупівель: зростання цін усередині країни приводить до зменшення величини експорту і збільшення імпорту, що спричиняє за собою зниження обсягу сукупного попиту.

Вказані вище чинники називаються ціновими і означають зміну величини сукупного попиту, тобто рух уздовж незмінної кривої *AD*.

Проте, окрім цінових чинників на сукупний попит здійснюють вплив і нецінові, дія яких приводить до зсуву кривої *AD* праворуч, якщо сукупний попит збільшується, і ліворуч, якщо він зменшується.

В основному це все чинники, що впливають на складові елементи *AD*. До них відносяться:

1) зміни в споживчих витратах: динаміка добробуту споживачів, їх заборгованості, податків на доходи, очікувань;

2) зміни в інвестиційних витратах: динаміка процентної ставки, очікувані прибутки від інвестицій, наявність надмірних виробничих потужностей, розвиток технологій, динаміка податків на доходи підприємців і здійснення податкових пільг відносно інвестицій;

3) зміни в обсягах державних закупівель: економічна політика держави, фаза економічного циклу;

4) зміни чистого експорту: коливання цін на товари та послуги на ринках інших країн, динаміка національного доходу в зарубіжних країнах, коливання валютних курсів.

Сукупна пропозиція

Сукупна пропозиція – це реальний обсяг виробництва, який підприємницький та державний сектори бажають і можуть запропонувати на ринок в певний період часу при кожному можливому рівні цін.

Графічно крива сукупної пропозиції представлена на рис. 3 та складається з трьох відрізків.

Горизонтальний (кейнсіанський) відрізок. Даний відрізок називають прізвищем його автора – економіста Дж. М. Кейнса, який вивчав функціонування економіки в період Великої депресії 29–33-х рр. ХХ століття й прийшов до наступного висновку. Економіка в такому стані характеризується неповною зайнятістю ресурсів, наявністю тенденцій до монополізації, внаслідок чого ціни не є гнучкими, а реальний ВВП менший за потенційний. В таких умовах при зростанні попиту на фактори виробництва їх власники не будуть вимагати підвищення цін на них, тому середні витрати виробників товарів і послуг не збільшаться й не буде стимулів для підвищення цін на них. Тому в умовах спаду збільшення обсягів націона-

льного виробництва може здійснюватись без підвищення рівня цін, а крива сукупної пропозиції може приймати горизонтальний вигляд.

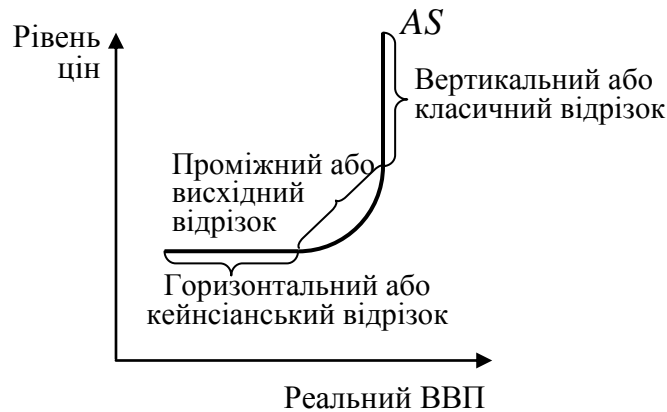


Рисунок 3 – Крива сукупної пропозиції

Проміжний (висхідний) відрізок. У міру вичерпання найбільш доступних та якісних економічних ресурсів виробники товарів і послуг будуть змушені залучати все менш доступні та якісні з них, що призводитиме до зростання середніх витрат виробництва, при цьому виробники будуть змушені підіймати ціни на свої товари та послуги, що вплине на підвищення загального рівня цін. Тому в таких умовах збільшення реального обсягу виробництва супроводжується зростанням рівня цін.

Вертикальний (класичний) відрізок. Даний відрізок отримав назву класичного завдяки класичній школі політекономії. Її представники вважали, що економіка функціонує в умовах досконалої конкуренції та повної зайнятості, коли загальний обсяг виробництва в країні є потенційним, циклічне безробіття відсутнє, а ціни є гнучкими. В таких умовах збільшити обсяг ВВП неможливо навіть при підвищенні рівня цін. Якщо окремі фірми спробують збільшити обсяги свого виробництва, вони повинні будуть запропонувати вищу ціну за ресурси, що залучають, ніж їх конкуренти. Проте у даних фірм, що залучають додаткові ресурси, збільшаться обсяги виробництва, а у інших фірм, які втратили ці ресурси – зменшаться. Тому в таких умовах будь-яке підвищення цін не супроводжується збільшенням реального ВВП, а крива сукупної пропозиції приймає вертикальний вигляд.

Сучасна економічна теорія синтезує погляди різних економічних шкіл на криву сукупної пропозиції. В загальному вигляді вона склада-

ється з трьох відрізків, кожен з яких характеризує різні фази економічного розвитку країни.

Проте, окрім цінових чинників на сукупну пропозицію здійснюють вплив і нецінові, дія яких приводить до зсуву кривої AS . Серед основних з них слід виділити наступні:

- 1) рівень цін на ресурси;
- 2) продуктивність праці та рівень розвитку технологій;
- 3) державне регулювання підприємницького сектору (податки, субсидії).

Макроекономічна рівновага

Макроекономічна рівновага – такий стан економіки, при якому сукупні витрати дорівнюють сукупним доходам, або величина сукупного попиту дорівнює величині сукупної пропозиції. Графічно рівноважний стан національної економіки характеризується точкою перетину кривих AD і AS (див. рис. 4).

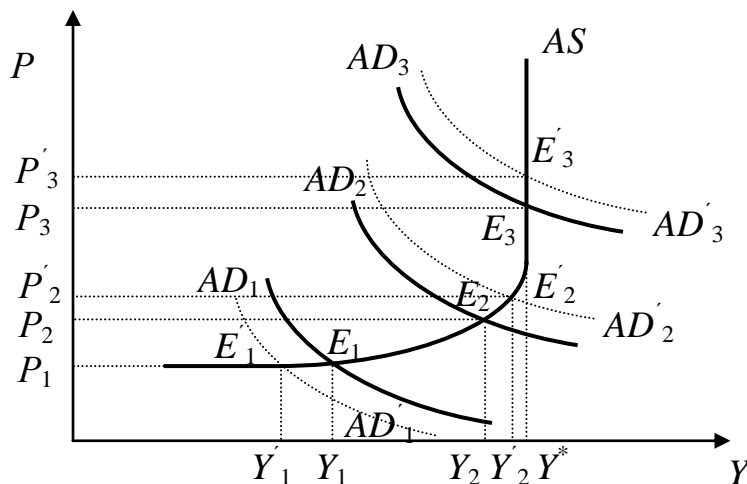


Рисунок 4 – Встановлення макроекономічної рівноваги:
зрушення сукупного попиту

Оскільки крива сукупного попиту може перетинати криву сукупної пропозиції на трьох відрізках – кейнсіанському, проміжному та класичному, остільки макроекономічна рівновага може встановлюватись у трьох різних випадках.

1. Зростання сукупного попиту на горизонтальному або кейнсіансь-

кому відрізку сукупної пропозиції в умовах економічного спаду або депресії (зсув від AD_1 до AD'_1 на рис. 4) приведе до збільшення обсягу реального ВВП, а рівень цін залишиться без змін.

2. Збільшення сукупного попиту на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції (зрушення від AD_2 до AD'_2) заохочує виробників до поступового залучення менш доступних і якісних ресурсів, що збільшує рівноважний реальний обсяг виробництва при підвищенні й рівня цін.

3. Збільшення сукупного попиту на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції (зсув від AD_3 до AD'_3) приведе тільки до зростання рівня цін, а реальний обсяг виробництва залишиться незмінним, бо національна економіка функціонує при повній зайнятості ресурсів.

Зміна макроекономічної рівноваги може відбуватися й за рахунок зсуву кривої сукупної пропозиції (рис. 5). Переміщення кривої сукупної пропозиції праворуч (з положення AS_1 в положення AS_3) при незмінній кривій сукупного попиту свідчить про економічне зростання, збільшення обсягів національного виробництва, зниження рівня безробіття і зменшення рівня цін. Зрушення кривої сукупної пропозиції вліво (з положення AS_1 в положення AS_2) означає зростання витрат виробництва на одиницю продукції, зростання цін, зменшення рівноважного обсягу реального ВВП і збільшення безробіття.

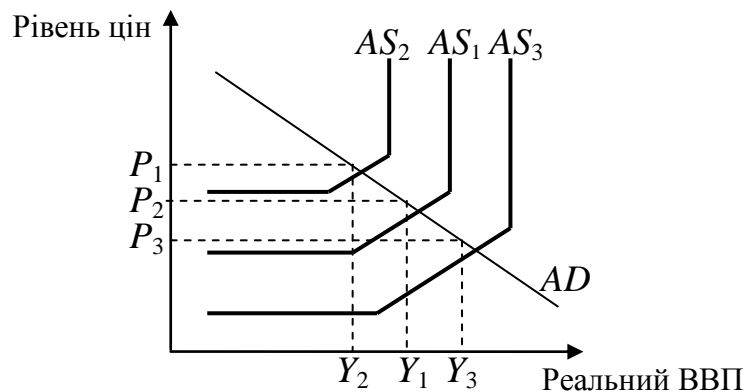


Рисунок 5 – Встановлення макроекономічної рівноваги: зрушення сукупної пропозиції

Гроші

Гроші – це особливий товар, який виконує роль загального еквіваленту, тобто абсолютно ліквідний засіб обміну. Сучасні економісти називають гроші грошовою одиницею обміну.

вають три основні функції грошей: міри вартості, засіб обігу, засіб заощадження.

Функція міри вартості полягає в тому, що гроші вимірюють вартість всіх інших товарів, надаючи їй форму ціни. Функція грошей як засобу обігу полягає в тому, що гроші виконують роль посередника в обміні товарів і використовуються в обслуговуванні різноманітних боргових зобов'язань. Ця функція включає функцію грошей як засобу платежу. Виконання цієї функції пов'язане з неспівпадінням терміну отримання товару чи послуги та їх оплатою, тобто гроші здійснюють цю функцію при продажу товару в кредит, а також при отриманні заробітної плати, сплаті податків, комунальних платежів, поверненні позик тощо. Функція грошей як засобу заощадження пов'язана зі здатністю грошей бути засобом збереження вартості, нагромадження, представником абстрактної форми багатства.

Ціною грошей є процентна ставка – плата за право користуватися грошима або вартість послуги, пов'язаної з грошовим запозиченням, яка встановлюється в процентах до суми запозичених грошей. Рівень процентної ставки визначається в розрахунку на річний термін використання грошей. Застосовуються різні види процентних ставок – облікова ставка, процентні ставки за депозитами, за кредитами, процентні ставки за облігаціями тощо.

Виділяють реальну та номінальну процентні ставки. Реальна процентна ставка визначає реальну кількість грошей, яку може отримати позикодавець, або кількість товарів і послуг, яку він може купити за цю кількість грошей. На рівень реальної процентної ставки впливають адміністративні витрати позикодавців, строк позики, кредитні ризики, оподаткування доходу позикодавця, попит і пропозиція на ринку позичкових грошей тощо. Номінальна процентна ставка – це ставка процента, що формується ринком з урахуванням реальної процентної ставки та інфляції, тобто зростання цін на товари та послуги, яке відбувається протягом терміну використання позики. При укладанні договору, позикодавець та позичальник не знають, якими будуть фактичні темпи інфляції протягом терміну позики, тому вони можуть враховувати лише очікуваний рівень інфляції.

Для визначення номінальної процентної ставки також використовують рівнянні Фішера, яке показує, що номінальна процентна ставка

може змінюватися в разі зміни реальної процентної ставки та очікуваної інфляції: $i = r + \pi^e$, де i – номінальна процентна ставка; r – реальна процентна ставка; π^e – очікуваний темп інфляції. При зростанні інфляції на один процентний пункт номінальна процентна ставка також зростає на один процентний пункт. Це називають ефектом Фішера.

Рух грошей у процесі розширеного відтворення утворює грошовий обіг, який здійснюється як в готівковій, так і в безготівковій формі. В цілому сукупність наявних готівкових і безготівкових засобів платежу на даний момент часу називається грошовою масою.

Для кількісного та якісного виміру грошової маси використовується показник рівня ліквідності активів. Під ліквідністю активів розуміють можливість їхнього перетворення в грошову форму без суттєвої втрати номінальної вартості і в короткий строк. Залежно від ступеня ліквідності, фінансові активи групуються у грошові агрегати.

Грошовий агрегат – це сукупність грошових засобів у певній формі, поєднаних особливими якісними ознаками (ступенем ліквідності, швидкістю обігу, функціональною роллю в економіці) в окремий елемент грошової маси.

Залежно від ступеня ліквідності різних форм грошей виділяють такі показники грошової маси (M_0, M_1, M_2, M_3, L).

M_0 – готівка поза банком. M_1 включає M_0 та гроші поза банками, кошти на розрахункових і поточних рахунках. Агрегат M_2 включає M_1 та строкові депозити, кошти на рахунках капітальних вкладень підприємств та організацій, кошти Держстраху, валютні заощадження. Агрегат M_2 іноді називають «гроші в активах» або «майже гроші». Агрегат M_3 – це M_2 та внески у спеціалізованих установах і великі строкові депозити. L – це M_3 та заощаджувальні облігації, короткострокові зобов'язання Державної скарбниці та інші аналогічні кредитні інструменти.

Попит, пропозиція та рівновага на грошовому ринку

У механізмі функціонування грошового ринку основними елементами є попит, пропозиція і ціна грошей.

У кількісному значенні пропозиція грошей і грошова маса – поняття рівнозначні. Відмінність між ними полягає в тому, що термін грошова маса використовується тоді, коли абстрагуються від грошового ринку і зосереджують увагу лише на кількісних характеристиках грошей. Пропо-

зиція грошей – вся сукупність різноманітних фінансових засобів, які знаходяться в обігу у якості грошей. Крива пропозиції грошей відображає залежність кількості грошей (M) в обігу від рівня процентної ставки (i).

Попит на гроші визначається загальною грошовою масою, яку економічні суб'єкти повинні мати для угод та для можливих операцій в майбутньому. Кількісно він прямо залежить від величини валового внутрішнього продукту і визначається за формулою Фішера:

$$M = \frac{PQ}{V},$$

де M – кількість грошей в обігу;
 P – рівень цін на товари і послуги;
 Q – обсяг випуску у реальному вираженні;
 V – швидкість обігу грошової одиниці.

В результаті взаємодії попиту і пропозиції на ринку грошей встановлюється рівновага, яка й визначає рівноважну ціну. Рівноважною ціною в даному випадку є рівноважна процентна ставка (i_0) (див. рис. 6).

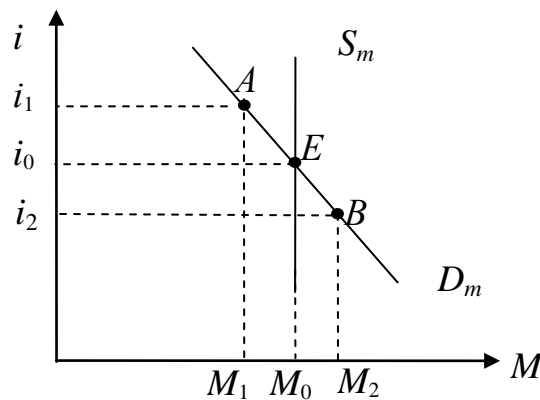


Рисунок 6 – Рівновага на ринку грошей

Рівновага на ринку грошей може порушуватися. Так, наприклад, якщо процентна ставка зросте до рівня i_1 , то економічним суб'єктам стане вигідніше тримати свої грошові засоби в альтернативних активах і частина з них буде вкладати їх, скажімо, в державні облігації. Величина попиту на гроші зменшиться внаслідок цього до M_1 , а це означає, що виникне надлишок грошей M_0M_1 . Якщо ж навпаки процентна ставка зменшиться відносно рівноважної i_0 до i_2 , то зберігати гроші на депозитних рахунках або у

вигляді цінних паперів буде не вигідно, величина попиту на гроші зросте до M_2 , і виникне дефіцит грошових засобів у розмірі M_0M_2 .

Порушення рівноваги на грошовому ринку може виникнути і внаслідок зміни попиту на гроші або пропозиції грошей. Підвищення попиту на гроші або зниження пропозиції грошей призводить до зростання процентної ставки та навпаки.

Зайнятість і безробіття. Класифікація безробіття

Безробіття відображає один із аспектів макроекономічної нестабільності, стан ринку праці за умов, коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї. Функціями безробіття є стимулювання ефективної зайнятості та конкурентоспроможності робочої сили; надання працюючим можливості зміни виду діяльності; резервування частини робочої сили з метою забезпечення галузевого та територіального руху капіталу та праці в різні періоди ділової активності тощо. У період сучасної фінансової кризи в багатьох країнах рівень безробіття став рекордним для останньої чверті віку. Тому безробіття є центральною соціально-економічною проблемою суспільства.

Рівень безробіття вимірюється шляхом співставлення кількості безробітних з наявною робочою силою:

$$\text{Рівень безробіття} = \frac{\text{Кількість безробітних}}{\text{Наявна робоча сила}} \cdot 100 \%$$

Офіційний рівень безробіття в Україні в період 1996–2008 років коливався між 1,3 і 4,3 %, але за даними МОП рівень безробіття за той же період значно вище: у 2001 – 10,9 %, 2002 – 9,6 %, 2003 – 9,1 %, 2004 – 8,6 %, 2005 – 7,2 %, 2006 – 6,8 %, 2007 – 6,4 %. Рівень безробіття населення працездатного віку за методологією МОП перевищує рівень зареєстрованого безробіття, розрахованого відносно економічно активного населення працездатного віку: для жінок – в 1,6 рази, чоловіків – в 2,9 рази, для міського населення – в 3,2 рази, сільського населення – в 1,1 рази більше). На кожне вакантне місце в Україні в 2011 році претендує 6,9 чоловік, а в 2008 році цей показник був на рівні менше 3-х чоловік.

Види безробіття розрізняються на фрикційне, структурне, циклічне, сезонне.

Фрикційне безробіття – тимчасове безробіття, пов’язане із добровільним чи вимушеним пошуком або очікуванням роботи внаслідок професійного, вікового, регіонального переміщення робочої сили.

Структурне безробіття – це безробіття, пов’язане із структурними зрушеннями в економіці, які змінюють складові попиту та пропозиції робочої сили.

Циклічне безробіття – це безробіття, яке виникає в період економічного спаду, падіння загальних обсягів виробництва, що проявляється у перевищенні пропозиції робочої сили над попитом на неї у всіх галузях і регіонах країни.

Сезонне безробіття характерно для сезонних галузей господарства, воно виникає під впливом сезонних коливань попиту на робочу силу. Сезонний характер виробництва обумовлений найчастіше природними факторами. Це притаманно, наприклад, сільському господарству.

За тривалістю можна виділити такі види безробіття: короткострокове, середньострокове та тривале безробіття. Під короткостроковим безробіттям розуміється відсутність роботи та її пошук від 1 до 3 місяців; під середньостроковим – від 3 до 6 місяців; під тривалим – більше 6 місяців.

За критерієм поширеності безробіття поділяється на загальнодержавне, регіональне, галузеве, міське та сільське.

З точки зору соціально-професійного складу безробітних, безробіття поділяється на професійне, статево-вікове, серед соціально-вразливих верств населення. Так, під професійним безробіттям розуміється безробіття серед працівників певної професії (наприклад, будівельників, шахтарів, учителів, автомобілебудівників тощо). Статево-вікове безробіття – це безробіття, наприклад, серед молоді, а також серед чоловіків та жінок. Безробіття серед соціально вразливих верств населення – це самий болючий для держави та суспільства вид безробіття, оскільки він існує серед тих, хто не може на рівних конкурувати на ринку праці. Це інваліди; особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування; особи похилого віку; жінки з малолітніми дітьми тощо. Слід зазначити, що держава повинна створювати для цієї категорії населення сприятливі умови в працевлаштуванні, застосовувати різні економічні і правові важелі для забезпечення їх робочими місцями.

Залежно від рівня безробіття розрізняють повну та неповну зайнятість. Повна зайнятість – це зайнятість на рівні природного безробіття.

Природне безробіття включає фрикційне та структурне безробіття і є внутрішньою (природною) потребою економіки.

Неповна зайнятість пов'язана з кризовими явищами в економіці і виникає за умов перевищення фактичного рівня безробіття над його природним рівнем.

Попит, пропозиція і рівновага на ринку праці

Ринок праці відображає основні тенденції в галузевій, професійно-кваліфікаційній і демографічній структурах зайнятості в рамках суспільного розподілу праці, мобільність робочої сили, масштаби і динаміку безробіття.

Ринок праці має ряд особливостей. По-перше, попит на ринку праці є похідним від попиту на товари і послуги виробничого і особистого споживання. По-друге, параметри рівноваги на ринку праці – заробітна платня і рівень зайнятості, мають яскраво виражений соціальний характер. По-третє, на ньому не реалізується повною мірою характерний для ринкової економіки принцип пріоритету споживача, що виявляється в гарантованій пропозиції високоякісних товарів і послуг. На ринку праці суспільство вимагає не відміни, а розширення пропозиції таких слабо соціально захищених груп працівників, як молодь, жінки, інваліди, пенсіонери, що зменшує вигоди споживачів на цьому специфічному ринку.

Суб'єктами попиту на ринку праці виступають бізнес і держава, а суб'єктами пропозиції – домашні господарства. Попит на працю визначається двома показниками – реальною заробітною платнею і вартістю граничного продукту праці. Із збільшенням кількості найманих працівників відбувається зменшення величини граничного продукту. Залучення додаткової одиниці праці припиниться тоді, коли вартість граничного продукту праці (MRP) порівняється з величиною заробітної платні (MRC). Величина попиту на працю знаходиться в зворотній залежності від рівня заробітної платні. При зростанні заробітної платні, за інших рівних умов, підприємець з метою збереження рівноваги ($MRP = MRC$) повинен відповідно скоротити попит на працю, а при зниженні заробітної платні попит на працю зростає.

Підвищення ставки зарплати впливає на вибір працівника між працею і вільним часом для дозвілля двояко. Воно може створювати

«ефект заміщення», коли працівник прагне замістити вільний час роботою. Підвищення ставки заробітної платні створює і «ефект доходу», при якому стимулюється споживання «нормальних товарів», у тому числі і такого, як відпочинок, тим більше що висока заробітна платня дозволяє збагатити і різноманітнити дозвілля.

Згідно кейнсіанської і монетаристської концепцій на ринку праці присутні позаконкурентні чинники, які приводять до стійкого відхилення заробітної платні від рівноважної у бік її збільшення. При цьому частина працівників опиняється в положенні безробітних. До таких чинників відносяться встановлення державою мінімально гарантованого рівня заробітної платні, індексація доходів, монопольні дії найнятих робітників за допомогою об'єднання їх в професійні союзи. Згідно кейнсіанської концепції внаслідок нееластичності цін і заробітної платні крива сукупної пропозиції благ (AS) має горизонтальне положення до точки E , в якій досягається потенційний рівень виробництва і рівень повної зайнятості. Потім крива сукупної пропозиції приймає вертикальне положення (див. рис. 7).

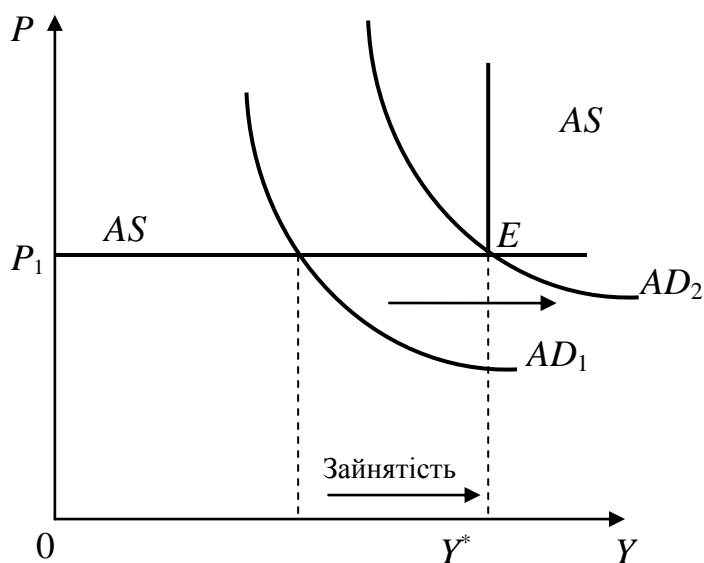


Рисунок 7 – Кейнсіанській підхід до теорії зайнятості

Рівень зайнятості можна регулювати через зміну сукупного попиту. Держава, знижуючи податки, стимулює зростання попиту. Це приводить до зростання виробництва і зайнятості. Монетаристська школа (М. Фрідмен) для встановлення рівноваги пропонує використовувати вплив держави на сукупний попит, але через інструменти грошово-кредитної політики.

У сучасних умовах широко пропонується теорія дерегулювання, флексибілізація ринку праці. Флексибілізація припускає введення гнучких систем оплати праці, заснованих на вільному виборі працівником форм оплати праці, соціальних виплат, тривалості робочого часу і форм зайнятості, таких як праця на дому, тимчасова робота по індивідуальних контрактах. Суспільство шукає механізм функціонування ринку праці, при якому поєднується економічна і соціальна ефективність.

Сутність та види інфляції

Інфляція є одним з показників макроекономічної нестабільності.

Суть інфляції – це падіння цінності або купівельної спроможності грошей, або, що, те ж саме, підвищення цін на блага. Таким чином, у результаті інфляції відбувається підвищення загального рівня цін, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці.

Залежно від темпу інфляції розрізняють три основні її різновиди:

1. Помірна інфляція, що характеризується повільним ростом цін, у середньому до 10 % на рік. У рамках помірної інфляції виділяється повзуча, що характеризується ростом цін до 5 % на рік. За даним рівнем інфляції виникають нормальні умови для інвестування, ціни стабільні, а заощадження не знецінюються.

2. Галопуюча інфляція характеризується більш швидким зростанням цін, у середньому 100–200 % на рік. В економіці ситуація трохи загострюється внаслідок швидкого знецінення грошей. Населення, прагнучи врятувати свої заощадження, вкладають кошти в матеріальні цінності, іноземну валюту, інвестують за рубіж. Однак, незважаючи на те, що розвиток економіки істотно спотворюється, даний вид інфляції протягом тривалих періодів може не викликати деструктивних наслідків.

3. Гіперінфляція характеризується стрімким зростанням цін, до 1000 % і більше на рік. Підсилюються спекулятивні операції, особливо зростає їхня частка в угодах за валютними операціями. Сплеск сукупного попиту призводить до розкручування інфляційної спіралі: зростання вартості життя призводить до необхідності підвищення номінальних заробітних плат, що веде до збільшення витрат і подальшого підвищення цін. Вважається, що крім руйнівних наслідків перерозподілу, гіперінфляція може прискорити економічний крах. Жорстка інфляція сприяє тому, що зусилля направляються не на виробничу, а на спекулятивну діяльність.

Залежно від причин і механізму зростання загального рівня цін розрізняють інфляцію попиту та інфляцію витрат. Інфляція попиту простежується тоді, коли сукупний попит зростає швидше за виробничий потенціал економіки, а тому ціни зростають, щоб зрівноважити попит і пропозицію. Інфляція витрат – це інфляція, що виникає внаслідок зростання витрат у періоди високого рівня безробіття і неповного використання виробничих ресурсів.

Негативний ефект інфляції залежить багато в чому від того, наскільки точно вона передбачається і наскільки вона несподівана: інакше постраждають люди, що живуть на фіксовані грошові доходи, які мають грошові накопичення і дали позики під відсотки без урахування інфляції.

Інфляція та безробіття

Інфляція і безробіття є невід’ємними супутниками ринкової економіки. При чому практикою і теоретичними дослідженнями доведено взаємозв’язок між ними. А. Філіпс (1914–1975) виявив нелінійну залежність між рівнем інфляції і масштабами безробіття: збільшення рівня безробіття супроводжується зменшенням рівня інфляції, і навпаки. Крива Філіпса (рис. 8) пояснюється тим, що безробіття обмежує можливість зростання заробітної плати (як частини витрат підприємця) і тим самим інфляції. І навпаки, помірна інфляція, створюючи додатковий попит населення та підприємців, стимулює зростання виробництва і зайнятості, тобто веде до зменшення безробіття. Отже, держава може вибрати певну економічну політику: або збільшувати заробітну плату і безробіття, або підтримувати стабільні ціни і заробітну плату за умов стабілізації рівня безробіття.

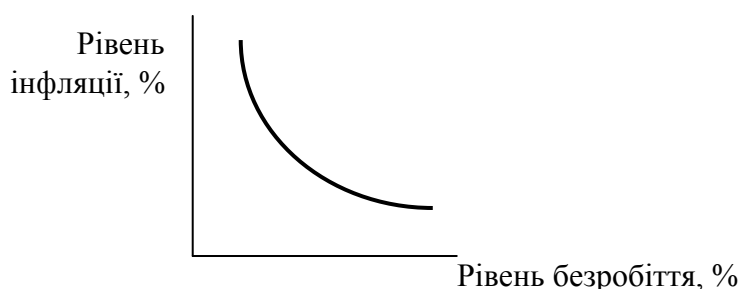


Рисунок 8 – Крива Філіпса

Більшість економістів визнає модель Філіпса діючою лише у короткостроковому періоді, в довгостроковому періоді такі взаємозв’язки між

рівнем інфляції і рівнем безробіття повністю відсутні. Підтвердженням тому є хоча б стагфляція – інфляція, що супроводжується стагнацією виробництва, а отже одночасним зростанням рівня безробіття і цін.

Отже, завдання уряду будь-якої країни полягає в тому, щоб зробити безробіття і інфляцію регульованими і найбільш безпечними для економіки і всього суспільства.

Споживання та заощадження

Дохід, отриманий економікою в результаті виробництва ВВП, використовується на споживання і заощадження.

Споживання (C) – це витрати домогосподарств на придбання товарів і послуг для задоволення матеріальних і духовних потреб людей. Споживчі витрати звичайно поєднуються в такі групи: придбання товарів поточного споживання, оплата послуг, придбання товарів тривалого користування. Абсолютний розмір споживання безпосередньо залежить від величини наявного доходу, який у свою чергу визначається динамікою ВВП та податків.

Весь поточний дохід може бути використаний лише на споживання та заощадження. Для приватної закритої економіки цей взаємозв'язок може бути описаний формулою:

$$Y = C + S,$$

де Y – ВВП;

C – особисті споживчі видатки;

S – заощадження.

Якщо домогосподарства споживають менше сьогодні, вони зможуть споживати більше у майбутньому і навпаки. Фактично це означає, що домогосподарства здійснюють міжчасовий вибір. Суттєвий вплив на цей вибір здійснює реальна відсоткова ставка, яка має місце у національній економіці і визначає відносну ціну поточного і майбутнього споживання, та різниця між теперішньою вартістю грошей та їх майбутньою вартістю.

Майбутня вартість грошей складається з основної суми, процентів на неї, що нараховуються щорічно та нарахування процентів на кошти, що утворились від попереднього нарахування процентів на основну суму (складний процент) за формулою:

$$FV = PV(1 + r)^n,$$

де FV – майбутня вартість;

PV – теперішня вартість;

r – ставка дисконту (процентна ставка, яка використовується для приведення грошових потоків до їхньої вартості у періоді, який приймається за базу розрахунків і з урахуванням альтернативних варіантів вкладання коштів).

Теорія споживання Дж. М. Кейнса побудована на трьох моментах.

Перше. Конкретне значення граничної схильності до споживання може скласти від нуля до 100 %. Крім того, з ростом доходу люди збільшують своє споживання, але не в тій мірі, у якій росте дохід. Взаємозв'язок між доходом і споживанням дає можливість впливати на економіку, використовуючи мультиплікатори державних витрат і податків.

Друге. Середня схильність до споживання, яка розраховується як відношення споживання до доходу і показує, яка частина доходу споживається, зменшується в міру росту доходу. Тобто, люди з більш високим рівнем доходу зберігають велику частку доходу.

Третє. Основним фактором, що визначає розмір споживання, є дохід, а процентна ставка не має істотного значення.

Взаємозв'язок між споживанням і доходом виражає функція споживання:

$$C = \bar{C} + MPC \cdot Y,$$

де \bar{C} – автономне споживання (не залежить від доходу);

MPC – гранична схильність до споживання;

Y – наявний дохід.

Неспожита частина доходу використовується на заощадження. Заощадження – це використовуваний дохід за вилученням споживання. Таким чином, розмір заощадження залежить від величини використовуваного доходу і пропорції його розподілу на споживану й заощаджену частини.

Пряма функціональна залежність між доходом і заощадженням може бути представлена графічно:

Заощадження збільшуються з ростом доходу. Точка A показує рівень граничного доходу: при такому рівні весь дохід споживається, а заощадження дорівнюють нулю. На графіку можна виділити три зони: I – заощадження; II – споживання; III – «проїдання запасів».

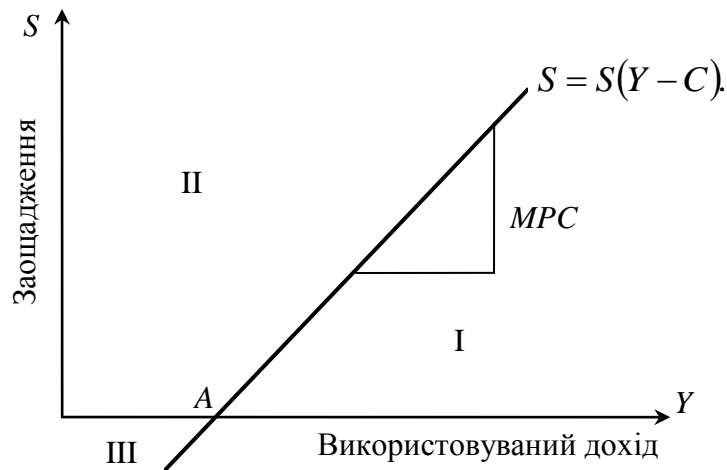


Рисунок 9 – Функція заощадження

Динамічні функції споживання

Аналіз розвитку теорії споживання показує, що головним моментом у рішенні загадок споживання є введення в аналіз фактора часу і розмежування короткострокових і довгострокових періодів. Тому ці теорії отримали назву функцій споживання з урахуванням фактору часу.

Дослідження відношення споживання до доходу, проведені на базі аналізу статистичних досліджень американським економістом (харків'янином за походженням) Саймоном Кузнецом, показали, що в довгостроковому періоді середня схильність до споживання є стабільною. Таким чином, виявилось, що припущення Д.М. Кейнса, правильні для короткострокового періоду, не підтверджуються емпірично при дослідженнях у довгостроковому періоді.

Поточне споживання людей має бюджетне обмеження (залежить від рівня доходу). А ухвалення рішення про те, скільки витратити, а скільки зберегти, ґрунтується на міжчасовому бюджетному обмеженні, що включає очікувані в майбутньому доходи.

Вибір розмірів споживання для поточного моменту і для майбутнього залежить від ресурсів протягом усього життя, можливості позичати і накопичувати заощадження, тобто споживання залежить не тільки від поточного доходу.

Використовуючи модель поведінки споживача І. Фішера, Франко Модільяні в 50-ті роки сформулював гіпотезу життєвого циклу споживання. Фішер звернув увагу на те, що споживання залежить від доходу

протягом усього життя людини. Ф. Модільяні особливе значення додав тому факту, що рівень доходу неоднаковий у різні періоди життя людей і заощадження дають можливість перерозподіляти доходи на користь періодів з низьким рівнем доходів з метою підтримувати рівномірний рівень споживання протягом усіх періодів життя.

Споживач живе визначену кількість років (T). Протягом життя він має у своєму розпорядженні такі ресурси: багатство (майно) (W); річний дохід (Y); кількість років, протягом яких надходить річний дохід (R).

Усі наявні ресурси споживач прагне рівномірно розподілити по роках для забезпечення стабільного рівня споживання (у тому числі, наприклад, і після виходу на пенсію). Щорічне споживання C при цьому становить:

$$C = (W + R \cdot Y) / T.$$

Таким чином, споживання залежить від поточного доходу і майна.

Багатство людей у кожен даний момент часу змінюється пропорційно змінам поточного доходу. Тому високий поточний дохід у короткостроковому періоді супроводжується низькою середньою схильністю до споживання. У довгостроковому ж періоді існує взаємозв'язок між ростом багатства і доходом (W/Y), що припускає постійну середню схильність до споживання.

Функція споживання згідно з гіпотезою постійного доходу М. Фрідмена може бути записана у такий спосіб:

$$C = C \cdot Y^p.$$

де C – коефіцієнт, який визначає частку постійного доходу, яка витрачається на споживання; Y^p – постійний дохід (наявний).

Отже, відповідно до гіпотези М. Фрідмена споживання прямо пропорційне постійному доходу.

З формули витікає наступне $\frac{C}{Y} = C \cdot \frac{Y^p}{Y}$, тобто середня схильність до споживання $\left(\frac{C}{Y}\right)$ залежить від співвідношення між постійним і поточним доходом $\left(\frac{Y^p}{Y}\right)$ і збільшується якщо постійний дохід перевищує (тимчасово) поточний за рахунок тимчасового доходу.

Звідси випливає, що коли поточний дохід вище постійного (за рахунок тимчасового), середня схильність до споживання тимчасово падає і навпаки, тобто роки високого доходу супроводжуються низькою середньою схильністю до споживання. Але в довгостроковому періоді відхилення, що виникають за рахунок дії фактора тимчасового доходу, нівелюються і середня схильність до споживання залишається постійною.

Інвестиційні функції

Інвестиції – це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об’єкти підприємницької та іншої діяльності, в наслідок чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Валові інвестиції – це вартість усіх машин, будівель тощо, споруджених протягом року, в тому числі тих, які заміщують старі капітальні блага, що зносилися. Чисті інвестиції – це сума нових інвестицій, тобто валові інвестиції зменшені на суму амортизаційних відрахувань.

Сукупність рішень і відповідних дій, скерованих на перетворення заощаджень на інвестиції, називають інвестиційним процесом, або інвестиційною діяльністю.

Рівень інвестування в національну економіку:

$$\frac{\text{Валові інвестиції}}{\text{ВВП}} \cdot 100\% = \frac{\text{Валові інвестиції}}{\text{ВВП}} \cdot 100\% .$$

У середньому рівень інвестування за 2003–2008 рр. у Німеччині, Італії Франції становив 21–32 %, у США – 15–17 %, в Японії – 31–34 %, в Україні – 9–12 %.

Базовою інвестиційною функцією є функція, яка залежить від реальної відсоткової ставки (r):

$$I = I(r).$$

Відсоток визначає вартість інвестиційного проекту і фактично є платою за користування позиченими коштами. Номінальна – це ставка відсотка в поточних цінах за даним рівнем інфляції. Реальна ставка дорівнює номінальній за мінусом темпу інфляції.

Залежність між обсягом інвестицій і реальною процентною ставкою (r) виражає крива, або функція, інвестиційного попиту яка є спадною (див. рис. 10).

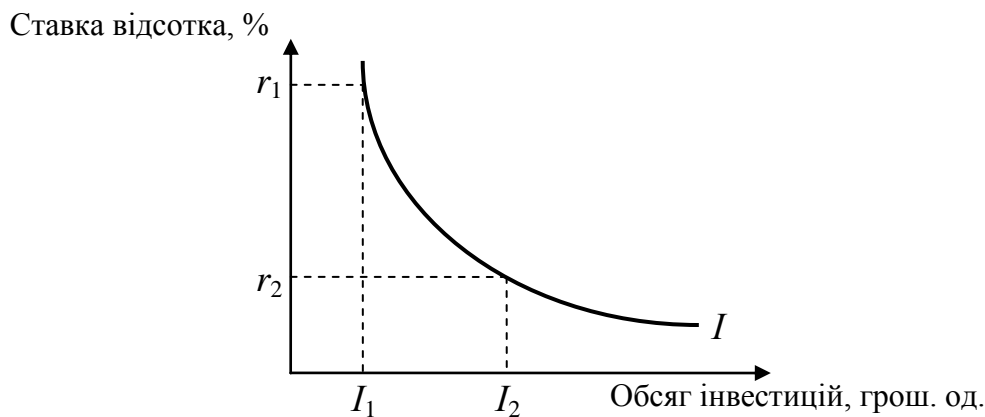


Рисунок 10 – Функція інвестиційного попиту

Крім відсоткової ставки, на інвестиції впливають такі невідсоткові чинники:

- витрати на основний капітал (зростання витрат призводить до скорочення інвестиційного попиту і зміщує криву попиту ліворуч, і навпаки);
- податки (зростання податків призводить до зниження дохідності і зміщує криву попиту на інвестиції ліворуч, а зменшення податків – праворуч);
- технологічні зміни (прискорення НТП зміщує криву попиту на інвестиції праворуч, і навпаки);
- очікування (за оптимістичних прогнозів економічних умов у країні попит на інвестиції зростає, крива попиту зміщується праворуч, за песимістичних – ліворуч).

Автономними називають інвестиції, здійснення яких відповідає таким умовам:

- 1) не зумовлені зростанням національного доходу;
- 2) незалежні від обсягу національного доходу;
- 3) зумовлюють зростання національного доходу. Прикладом автономних інвестицій є інвестиції в нову техніку або поліпшення якості товарів.

В основі кейнсіанської теорії автономних інвестицій лежить введене Дж. Кейнсом поняття граничної ефективності капіталовкладень, або внутрішньої ставки доходу. Інвестиції дають результати протягом ряду наступних періодів, тому при порівнянні інвестиційних витрат з отриманими від них результатами виникає проблема співставлення різночасових ціннісних показників, яка вирішується за допомогою дисконтування:

$$K = \sum_{t=1}^{t=n} \frac{PR_t}{(1 + R^*)^t},$$

де K – вартість інвестиційного проекту;
 PR – очікуваний прибуток;
 R^* – гранична ефективність капіталу;
 t – роки впровадження інвестиційного проекту.

Кейнсіанську функції автономних інвестицій можна виразити таким рівнянням:

$$I^a = MPI(R^* - i),$$

де MPI – гранична схильність до інвестування.

$$MPI = \frac{\text{зміни в інвестиція } x}{\text{зміни у ЧВП}} = \frac{\Delta I}{\Delta Y}.$$

Неокласична теорія автономних інвестицій ґрунтується на передумові, що підприємці інвестують капітал для того, щоб довести обсяг наявного у них капіталу до оптимальних розмірів. Оптимальним являється такий розмір капіталу, який при існуючих технологіях забезпечує максимізацію прибутку. Залежність обсягу інвестицій від розміру функціонуючого капіталу можна представити формулою:

$$I_t^a = \beta (K^* - K_t),$$

де I_t^a – обсяг автономних інвестицій в періоді t ;
 K^* – оптимальний обсяг капіталу;
 K_t – обсяг капіталу, який існує на початок періоду t ;
 β – коефіцієнт, що характеризує міру наближення існуючого обсягу капіталу до оптимального ($0 < \beta < 1$).

Індуційованими називають інвестиції ($I_t^{\text{інд}}$) які є похідними від автономних, тобто це інвестиції, що залежать від обсягу національного доходу:

$$I_t^{\text{інд}} = I_t^{\text{інд}}(\Delta Y) = I_t^{\text{інд}}(Y_t - Y_{t-1}).$$

Тобто, за умовою незмінного обсягу національного доходу та сукупного попиту індуційовані інвестиції в економіку відсутні. Саме тому,

індуційоване інвестування здійснюється тільки тоді, коли для задоволення більшого обсягу попиту, що має сталий характер, вичерпані наявні технічні та технологічні можливості.

Коефіцієнт, що показує, у скільки разів зростуть нові інвестиції у відповідь на зміни в обсягах виробництва, називають коефіцієнтом акселерації.

Інвестиційний попит визначається за допомогою моделі простого акселератора:

$$I_t = \alpha(Y_t - Y_{t-1}) + \beta \cdot K_t,$$

де I_t – попит на інвестиції в періоді t ;

α – коефіцієнт акселерації, який показує, на скільки одиниць змінюються інвестиції у разі зміни ВВП на одиницю;

$(Y_t - Y_{t-1})$ – приріст ВВП за період t ;

$\alpha(Y_t - Y_{t-1})$ – чисті інвестиції;

$\beta \cdot K_t$ – відновлювальні інвестиції.

Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги

Згідно з поглядами кейнсіанців економіка не завжди функціонує в стані повної зайнятості, і механізмів, здатних забезпечити усунення безробіття й повернення економіки до стану повної зайнятості не існує, оскільки ціни на товари та заробітну плату не є настільки гнучкими та еластичними в короткостроковому періоді. Тому реальний обсяг виробництва може бути менше потенційного. У цій ситуації не всі виробничі потужності, наявні в економіці, використані, не всі люди, які хочуть і можуть працювати, можуть знайти собі робоче місце. Тобто дефіцит трудових і матеріальних ресурсів відсутній. Тому збільшення обсягу виробленої продукції не буде супроводжуватися підвищенням цін на ресурси: безробітні будуть згодні працювати, не вимагаючи при цьому підвищення заробітної плати, менеджери підприємств не будуть здобувати додаткові інвестиційні товари, оскільки в їхньому розпорядженні є невикористане устаткування. Таким чином, при розширенні обсягів випуску виробничі витрати не зростуть, і, отже, у підприємців не буде приводу для підвищення цін на товари й послуги. До певного рівня зміна реального обсягу національного виробництва може відбуватися без зміни рівня цін. Тому крива пропозиції являє собою горизонтальну лінію (рис. 11).

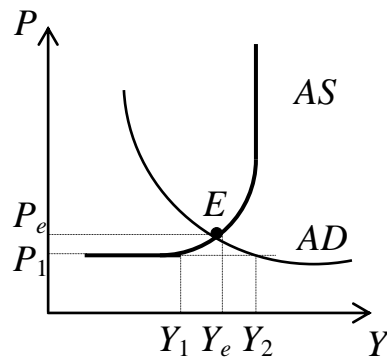


Рисунок 11 – Макроекономічна рівновага

Макроекономічна рівновага – це стан економіки, коли весь вироблений національний продукт повністю куплений (національний дохід дорівнює сукупним видаткам). Графічно це виражається в сполученні на одному рисунку кривих AS і AD . Перетинання кривих сукупного попиту та сукупної пропозиції (т. E) визначає рівноважний рівень цін і рівноважний реальний обсяг національного виробництва (рис. 11).

Якщо рівновага встановлюється на так званому класичному відрізку, то умовами її встановлення є повна зайнятість і повне використання виробничих можливостей, наявних в економіці. Якщо будуть спостерігатися які-небудь зміни в сукупному попиті, то це приведе до підвищення цін, а обсяги виробництва залишаться незмінними.

Якщо рівноважний стан економіки буде виражати точка на «кейнсіанському» відрізку, то рівновага буде досягнута за умови неповної зайнятості, коли значна частина виробничих фондів буде не використана у виробництві. У цьому випадку при зменшенні (збільшенні) сукупного попиту ніяких змін у рівні цін відбуватися не буде, а обсяг валового національного продукту буде зменшуватися (зростати).

Кейнсіанці стверджували, що ринкові регулятори не є настільки гнучкими, щоб запобігти кризовим тенденціям і відновити повну зайнятість при змінах сукупного попиту. Це обумовлено в першу чергу тим, що ринкова система не є зовсім конкурентною, і крім того, у сучасному житті існує безліч політичних і соціальних факторів, що перешкоджають зниженню заробітної плати й цін.

Теорія Дж. М. Кейнса представляє погляд на сукупний попит як на суму різних категорій видатків: споживання, інвестиції, сальдо експорту-імпорту, державні закупівлі. Одна з головних відмінностей моделі «при-

бутки–видатки» від моделі «сукупний попит–сукупна пропозиція» полягає в тому, що в ній досліджується залежність реального обсягу виробництва від рівня сукупних видатків, а не реального обсягу виробництва від рівня цін. Саме рівень сукупних видатків, згідно кейнсіанської теорії, визначає величину реального обсягу вироблених товарів і послуг, тому необхідно розглядати кожну зі складових сукупного попиту та факторів, що визначають їхню зміну.

Під середньою схильністю до споживання розуміють виражену у відсотках частку будь-якого загального доходу, що витрачається на споживання. Відповідно, ту частку доходу, що витрачається на заощадження, називають середньою схильністю до заощадження. Для визначення співвідношення в змінах величин доходу та споживання використовують показник граничної схильності до споживання, що показує приріст споживання, викликаний приростом доходу на одну грошову одиницю. Аналогічним чином обчислюють величину граничної схильності до заощадження. Оскільки кожна додаткова одиниця доходу може бути витрачена або на споживання, або на заощадження, то їх сума дорівнює одиниці.

Велика увага в теорії Дж. М. Кейнса приділяється неекономічним за своєю природою факторам. Поводження індивідуума розглядається з погляду впливу на нього цілого комплексу економічних, соціальних і психологічних факторів. У цьому полягає ключова відмінність у кейнсіанських і класичних поглядах на поведження споживача. За Кейнсом, величина процентної ставки не є основним фактором, що визначає рішення споживача відносно розміру заощаджень і споживання.

Іншим важливим компонентом сукупних видатків є інвестиції. Інвестиційні видатки в кейнсіанській моделі також залежать як від об'єктивних економічних факторів (процентної ставки, рівня зміни прибутку, запасів, капіталів), так і суб'єктивних факторів: очікуваної прибутковості інвестицій.

Ефект мультиплікації

Між запланованими автономними витратами і рівноважним ВВП існує не проста, а помножена залежність, яка пояснюється та вимірюється мультиплікатором витрат. Збільшення державних видатків на громадські роботи викликає примножене збільшення обсягу виробництва і підвищення рівня зайнятості. Спостерігається своєрідна «ланцюгова реакція», результатом якої є зростання виробництва на величину більшу, ніж приріст

витрат держави. Багатократність впливу збільшення витрат на рівноважний ВВП називається ефектом мультиплікатора. Перевищення зростання доходу над зростанням автономних витрат показує коефіцієнт, який і називається мультиплікатором витрат. Найбільший внесок у започаткування та розвиток теорії мультиплікатора витрат зробив Дж. М. Кейнс у науковій праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей».

Мультиплікатор витрат показує, на скільки одиниць змінюється ВВП у разі зміни автономних витрат на одиницю.

У спрощеній моделі економіки рівноважним є ВВП, обсяг якого дорівнює сумі запланованих витрат на споживання та інвестування, тобто $Y = C + I$. Але у наведеному рівнянні окремі компоненти запланованих сукупних витрат мають неоднаковий зв'язок із рівноважним ВВП. До автономних витрат належать незалежні від доходу витрати, а до індукційованих – витрати, що змінюються внаслідок зміни доходу.

Мультиплікатор витрат є числом, на яке потрібно помножити зміну автономних витрат, щоб визначити зміну рівноважного ВВП. З іншого боку, мультиплікатор витрат відображає відношення між зміною рівноважного ВВП і зміною автономних витрат:

$$\mu = \Delta Y / \Delta AE,$$

де μ – мультиплікатор витрат;
 ΔY – зміна рівноважного ВВП;
 ΔAE – зміна автономних витрат.

Мультиплікативний процес не є безконечним, оскільки на кожній стадії руху грошей здійснюються заощадження. Величина мультиплікативного ефекту є обернено пропорційна граничній схильності до заощадження: $\mu = 1/MPS$. А оскільки $MPS = 1 - MPC$, то формулу мультиплікатора витрат можна записати таким чином:

$$\frac{\Delta Y}{\Delta AE} = \frac{1}{1 - MPC}.$$

Отже, зміна ВВП залежить від зміни автономних витрат, динаміки доходу і граничної схильності до споживання. Якщо $MPC < 1$, то $\mu > 1$, тобто приріст автономних витрат на одиницю викликає зростання ВВП більше, ніж на одиницю.

Ефект мультиплікатора можна показати графічно (див. рис. 12):

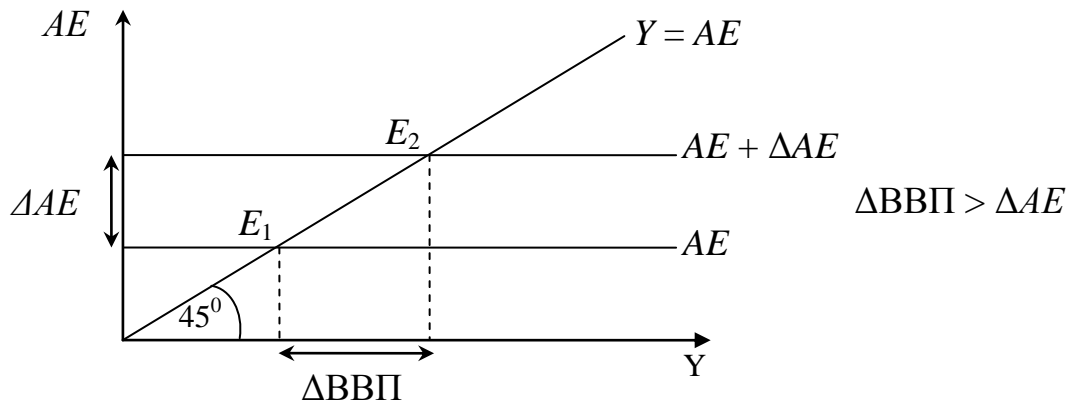


Рисунок 12 – Ефект мультиплікатора

Розглянутий мультиплікатор $\mu = \frac{1}{1 - MPC} = \frac{1}{MPS}$ враховує лише

заощадження як вилучення з потоку перетворень приросту витрат в доходи і знову у витрати тощо. Насправді частина додаткового прибутку на кожній стадії руху вирушає в податки і витрачається на чистий експорт. Ефект мультиплікатора спрацьовує лише в умовах, коли економіка знаходиться в ситуації неповної зайнятості.

Приріст реального ВВП унаслідок мультиплікативного ефекту залежить від індексу цін (P). Визначення його величини вимагає здійснення процедури дефліювання.

Сама по собі інфляція не впливає на величину мультиплікатора, оскільки останній залежить не від цін, а від вилучень з потоку доходів. Проте, розрахунок зміни ВВП за формулою $\Delta Y = \mu \cdot \Delta AE$ покаже лише номінальну величину цієї зміни в періоді t : $\Delta Y_t^n = \Delta AE^n \cdot \mu$. Номінальна величина ВВП в періоді t може бути визначена таким чином: $Y_t^n = Y_{t-1} + \Delta AE^n \cdot \mu$. Після дефліювання визначуваний реальний ВВП в періоді t : $Y_t^R = \frac{Y_{t-1} + \Delta AE^n \cdot \mu^n}{P}$. Зміну реального ВВП визначаємо за формулою:

$$\Delta Y^R = Y_t^R - Y_{t-1}^R = \frac{Y_{t-1} + \Delta AE^n \cdot \mu}{P} - Y_{t-1}^R.$$

Звернемо увагу на обернену залежність мультиплікатора витрат від граничної схильності до заощаджень. Мультиплікатор витрат називається простим, якщо він враховує лише один канал вилучень – заощадження.

Мультиплікатор витрат, який враховує всі вилучення (заощадження, податки, імпорт), називається складним.

Рівновага на рівні потенційного ВВП, «рецесійний» та «інфляційний» розриви

У кейнсіанській теорії економічна система не є механізмом, здатним забезпечити рівновагу доходів і витрат при повній зайнятості. Рівноважний національний дохід може бути вище або нижче за рівень національного доходу, що відповідає повній зайнятості. У зв'язку з цим, у функціонуванні економічної системи можна спостерігати явища, які отримали назву «рецесійний» і «інфляційний» розриви.

Припустімо, що в економічній системі встановилася рівновага при обсязі випуску Y_1 (див. рис. 13).

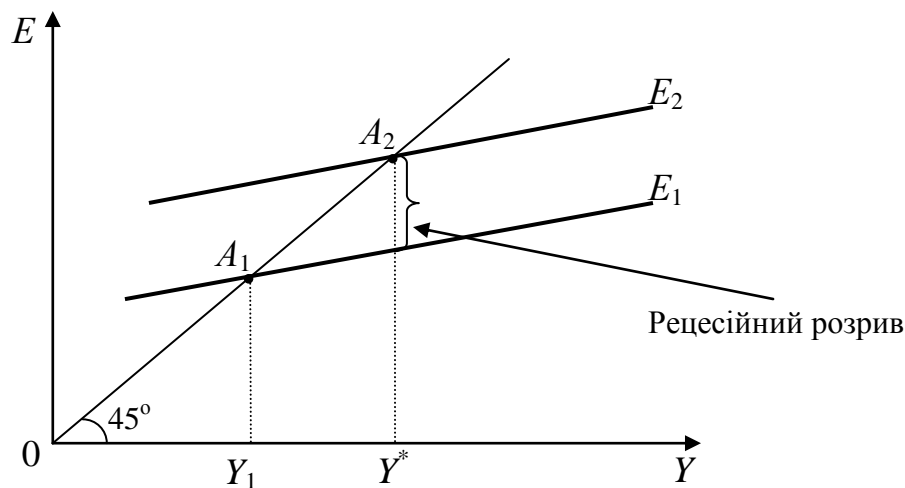


Рисунок 13 – Рецесійний розрив

Проте, обсяг потенційного ВВП (при повній зайнятості і повному завантаженні виробничих потужностей) перевищує дану величину і становить Y^* . В даному випадку спостерігається «рецесійний розрив». Рецесійний розрив є величиною, на яку повинні були б зрости сукупні витрати аби забезпечити збільшення ВВП до потенційного рівня без збільшення рівня цін. Дану величину можна визначити за формулою:

$$\Delta AE = \frac{Y^* - Y_1}{\mu},$$

де ΔAE – величина зміни сукупних витрат; μ – мультиплікатор витрат, Y^* – потенційний ВВП; Y_1 – фактичний ВВП.

Величина рецесійного розриву на графіку дорівнює відстані між лініями E_1 і E_2 .

У ситуації, коли сукупні витрати перевищують ті, які необхідні для досягнення потенційного ВВП, спостерігається явище під назвою «інфляційний розрив». Інфляційний розрив є величиною, на яку повинні були б скоротитися сукупні витрати для забезпечення зменшення ВВП до рівня потенційного (рис. 14). Оскільки в умовах інфляційного розриву номінальний ВВП перевищує потенційний лише за рахунок рівня підвищення рівня цін, то $Y_n = Y^* \cdot P$, а $Y^* - Y_n = Y^* - Y^* \cdot P$, де P – рівень цін. Тоді формула інфляційного розриву матиме вигляд:

$$\Delta AE^n = \frac{Y^*(1-P)}{\mu},$$

де ΔAE^n – величина зміни номінальних сукупних витрат; μ – мультиплікатор витрат; Y^* – потенційний ВВП.

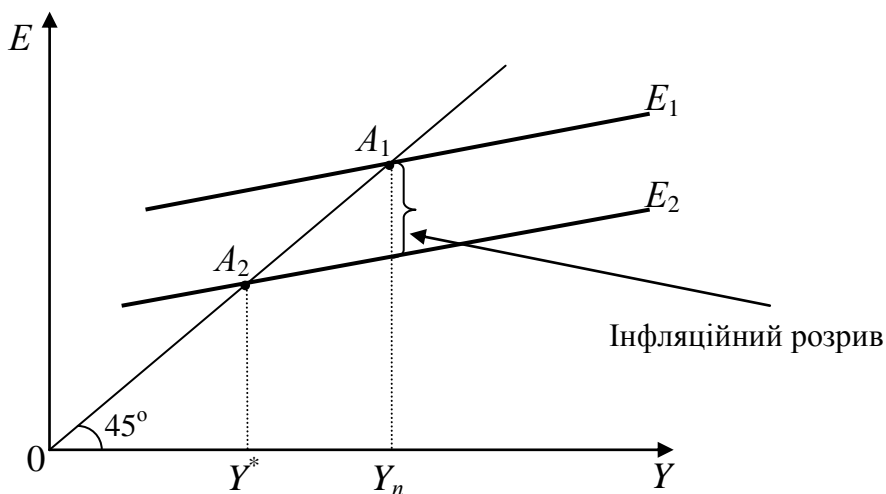


Рисунок 14 – Інфляційний розрив

Оскільки однією з основних цілей економічної політики держави є подолання безробіття і інфляції та встановлення рівноваги при повній зайнятості, то зусилля держави мають бути направлені на відновлення рівноваги за рівня повної зайнятості. Для цього держава може використовувати різні заходи бюджетної або грошово-кредитної політики. Їх резуль-

татом повинні стати зрушення лінії планованих витрат і досягнення стану рівноваги на рівні виробництва при повній зайнятості.

У кейнсіанській теорії був обґрунтований принципово інший погляд на проблему досягнення рівноваги в економічній системі. Саме проведення грамотної економічної політики може сприяти встановленню рівноваги в економічній системі в умовах повної зайнятості і повного використання ресурсів. Кейнсіанська теорія була використана як теоретична основа реформування економіки західних країн після подій Великої Депресії і другої світової війни. Проте ряд кризових тенденцій останніх десятиріч – зростання інфляції, безробіття, проблеми державних фінансів змусили вчених переглядати постулати і класичної, і кейнсіанської теорії.

Економічне зростання

Економічне зростання – збільшення реального доходу в економіці (ВВП, ВВН або НД), а також зростання реального випуску з розрахунку на душу населення. Вимірюється економічне зростання показниками абсолютного приросту або темпів приросту реального обсягу випуску в цілому або на душу населення. Наприклад:

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} \text{ або } y_t = \Delta Y / Y_{t-1}, \text{ де } t - \text{індекс часу.}$$

Розрізняють екстенсивне або інтенсивне економічне зростання. Екстенсивне економічне зростання здійснюється за рахунок залучення додаткових ресурсів (трудових, природних, матеріальних) без змін у продуктивності праці в суспільстві. Інтенсивне зростання здійснюється, навпаки, не за рахунок збільшення ресурсів, а за рахунок зростання їх віддачі і є основою для зростання добробуту населення.

Зазвичай говорять про переважно екстенсивний або переважно інтенсивний тип економічного зростання в залежності від переважної кількості факторів, що вплинули на зростання. До екстенсивних факторів відносять зростання затрат капіталу, труда, землі, а до інтенсивних – науково-технічний прогрес, зростання рівня кваліфікації робітників, покращення розподілу ресурсів, удосконалення менеджменту, покращення законодавства тощо. Іноді як самостійний фактор виділяють сукупний попит, що безпосередньо впливає на розширення виробництва. На стриму-

вання економічного зростання впливають також соціальні витрати, ресурсні та економічні обмеження.

Економічні коливання

Економічні коливання – це періодичні коливання рівня ділової активності, що представлений реальним ВВП.

Концепції, що знаходять причини коливань поза межами економічної системи, відносять до екстернальних теорій, а теоретичні погляди, що пояснюють коливання причинами усередині самої економічної системи називають інтернальними теоріями.

Серед найбільш поширених причин коливань економісти називають:

1) теорію мультиплікатора-акселератора. Згідно цієї теорії інвестиції збільшують національний дохід на набагато більшу величину внаслідок ефекту мультиплікатора, а той, в свою чергу, збільшить в майбутньому інвестиції внаслідок дії акселератора;

2) теорію політичного ділового циклу. Вона пояснює коливання діями уряду в галузі монетарної та фіскальної політики. Активна економічна політика уряду в рамках політичного ділового циклу здатна стимулювати чи скорочувати економічне зростання, зайнятість і рівень цін, тобто провокує ділові цикли;

3) теорію реального ділового циклу, яка пояснює коливання сплесками в умовах виробництва товарів і послуг, що спровоковані «шоковими» змінами в технології виробництва (наприклад, науковими винаходами).

За тривалістю найчастіше виділяють:

1) короткострокові економічні цикли (короткі хвилі), причиною яких є коливання об'єму товарно-матеріальних запасів на виробництві;

2) середньострокові економічні цикли (довгі хвилі Кондратьєва), причина яких полягає в революційному відновленні технологічної бази виробництва. М. Д. Кондратьєв досліджував динаміку виробництва, цін, заробітної плати, ренти, процентної ставки в розвинутих країнах в період з 1770 по 1926 р.

Зазвичай виділяють чотири фази циклу (середньострокового, що вважається класичним): криза, депресія, поживлення та підйом. В сучасній економічній літературі часто виділяють лише дві: рецесія (стискання) та підйом (бум).

Під час кризи відчувається спад виробництва, підвищення рівня безробіття та позичкового відсотка, падіння цін. Збільшується запаси

готової продукції, а прибутковість виробництва зменшується, починаються банкрутства. Під час фази депресії товарні надлишки поступово зникають і падіння виробництва припиняється, рівень відсотка падає й у деяких сферах економіки починають виявлятися тенденції до зростання. Пожвавлення характеризується зростанням обсягів промислового виробництва, цін та позикового відсотка, заробітної плати. Безробіття зменшується. Після того, як рівень економічного росту перевищує передкризове значення, починається фаза підйому, на якій зберігаються всі позначені тенденції. Підйом продовжиться доти, поки обсяг виробництва знову не вийде за рамки платоспроможного попиту і не розів'ється нова криза.

Сутність цілі та інструменти бюджетна – податкової політики

Бюджетно-податкова (фіскальна) політика – дії уряду щодо зменшення державних витрат, оподаткування та стану державного бюджету, спрямовані на забезпечення економічного розвитку з повною зайнятістю та помірною інфляцією.

Стимулююча бюджетно-податкова політика (фіскальна експансія) спрямована на подолання циклічного спаду економіки шляхом збільшення державних витрат, зменшення податків або комбінування цих заходів.

Стримуюча бюджетно-податкова політика (фіскальна рестрикція) спрямована на обмеження циклічного зростання економіки та передбачає зменшення державних витрат, збільшення податків або комбінування цих заходів.

Фіскальна політика може бути дискреційною або недискреційною.

Дискреційна фіскальна політика – цілеспрямоване змінення величин державних розходів, податків та сальдо державного бюджету шляхом розпоряджень уряду, спрямованих на змінення рівня зайнятості, об'єму виробництва та темпів інфляції.

Недискреційна фіскальна політика – автоматичне змінення названих величин в результаті циклічних коливань сукупного доходу. Ці змінення діють автоматично, під впливом встроєних стабілізаторів, і чинять стабілізуючий вплив на економіку, зменшуючи амплітуду циклічних коливань без частотої зміни економічної політики уряду. В економічно розвинутих країнах в якості таких стабілізаторів зазвичай виступають прогресивна система оподаткування, система державних трансфертів (у тому числі страхування на випадок безробіття) та система участі у прибутках.

Ступінь вбудованої стабільності економіки безпосередньо залежить від величин циклічних бюджетних дефіцитів та надлишків, які виконують функції автоматичних «амортизаторів» коливань сукупного попиту.

Мультиплікатори фіскальної політики

В короткостроковому періоді засоби бюджетно-податкової (фіскальної) політики супроводжуються ефектами мультиплікаторів державних витрат, податків та збалансованого бюджету.

Якщо державні витрати збільшуються на ΔG , то крива запланованих витрат зміщується вгору на цю ж величину, а рівноважний обсяг виробництва зростає від Y_1 до Y_2 на величину (рис. 15) $\Delta Y = \Delta G \cdot mg$, де mg – мультиплікатор державних витрат.

Мультиплікаційний процес починається, коли витрати зростають на ΔG та збільшують дохід на ту ж величину, що в свою чергу призводить до приросту споживання на величину $b \times \Delta G$. Це зростання споживання знову збільшує витрати і дохід, що знову призводить до зростання споживання на величину $b^2 \times \Delta G$ тощо. Сукупний ефект дорівнює:

$$\Delta Y = \Delta G (1 + b + b^2 + \dots).$$

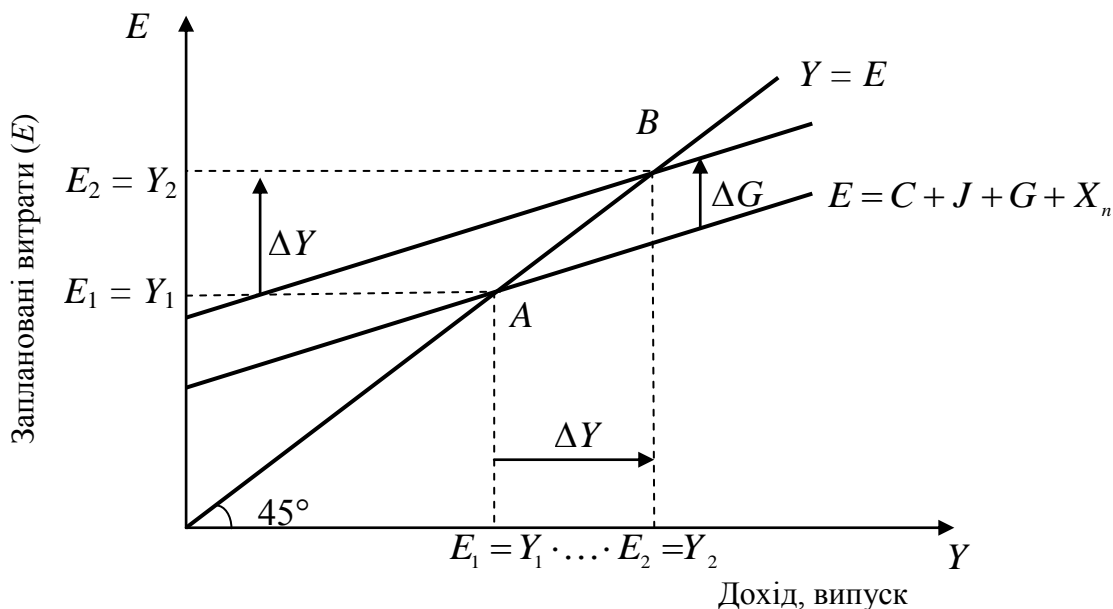


Рисунок 15 – Мультиплікатор державних витрат

Мультиплікатор державних витрат $\Delta Y / \Delta G = 1 / (1 - b)$. Ця модель отримала назву простого мультиплікатора Кейнса.

Аналогічний мультиплікативний вплив на рівноважний рівень доходу має і зниження податків T . Якщо податкові відрахування знижуються на ΔT , то дохід у розпорядженні $Yd = Y - T$ зростає на величину ΔT (рис. 16). Витрати на споживання відповідно збільшуються на величину ΔTxb , що зміщує вгору криву запланованих витрат і збільшує рівноважний обсяг виробництва Y_1 до Y_2 на величину $\Delta Y = -\Delta T \cdot b/(1 - b)$, де $\Delta Y/\Delta T = -b/(1 - b)$ – мультиплікатор податків.

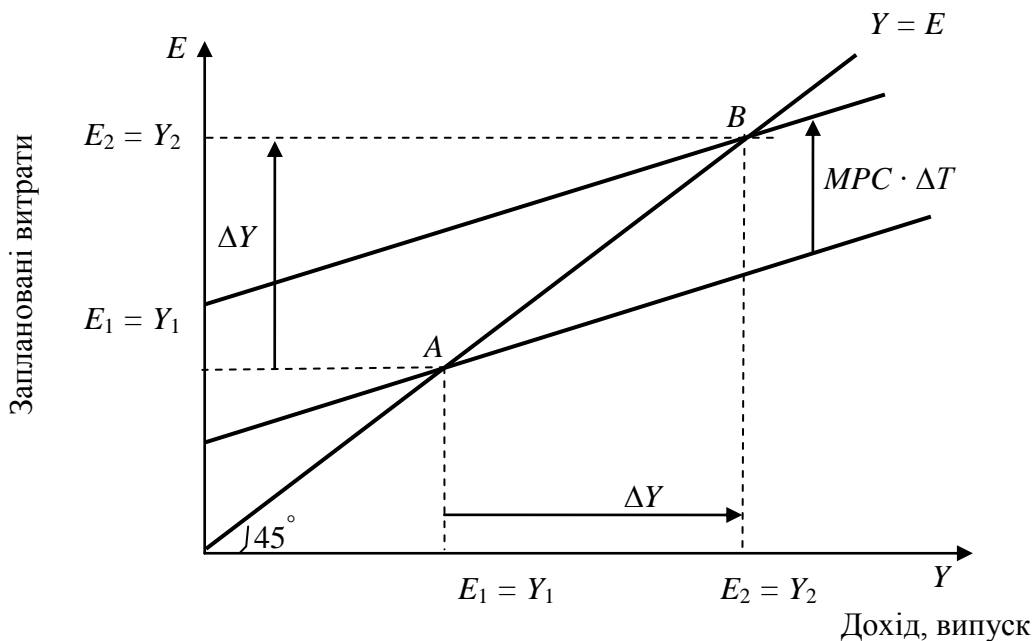


Рисунок 16 – Мультиплікатор податків

Якщо державні витрати та автономні податкові відрахування зростають на одну й ту ж величину, то й рівноважний обсяг виробництва зростає. Це – дія мультиплікатора збалансованого бюджету, який завжди дорівнює або менше одиниці. Він передбачає збалансовані зміни в доходах та витратах бюджету, тобто збереження рівності $\Delta T = \Delta G$, де ΔT – всі зміни доходів бюджету, ΔG – всі зміни витрат бюджету.

Мультиплікативний ефект від зниження податків більш слабкий, ніж від збільшення державних витрат. Це є наслідком більш сильного впливу держвитрат на величини доходу та споживання (порівняно з зміною податків). Це впливає на вибір інструментів фіскальної політики. Якщо метою є розширення державного сектора економіки, то для подолання циклічного спаду збільшуються держвитрати (що має потужний

стимулюючий ефект), а для стримування інфляційного підйому збільшуються податки (що є відносно м'яким обмежувачим засобом).

Якщо метою фіскальної політики є обмеження державного сектора, то у фазі циклічного спаду знижуються податки (що дає відносно невеликий стимулюючий ефект), а у фазі циклічного підйому знижуються держвитрати, що призводить до відносно швидкого зменшення рівня інфляції.

Бюджетний дефіцит і державний борг

Головною ланкою державних фінансів є державний бюджет. Державний бюджет – це щорічно складаємий баланс (кошторис) доходів та витрат. Доходи бюджету: податкові платежі, надходження від приватизації державного майна, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, доходи від лотерей та інші. Витрати бюджету: фінансування економіки, трансфертні виплати, фінансування охорони здоров'я, навколишнього середовища, науки, культури, освіти, оборони, спорту та інші.

Розрізняють три становища держбюджету:

- баланс, коли витрати дорівнюють доходам;
- профіцит, коли доходи перевищують витрати;
- дефіцит, коли витрати перевищують доходи.

В разі перевищення доходами витрат (профіцит) різниця зазвичай спрямовується на покриття зовнішнього боргу країни, а в разі дефіциту, навпаки, країна накопичує борг. Традиційними засобами покриття дефіциту бюджету є:

- випуск держзаймів;
- збільшення податків;
- секвестр, тобто пропорційне зменшення державних витрат по всіх статтях;
- «сеньораж», тобто друкування грошей.

Сучасний сеньораж виглядає не як звичайне друкування грошей (що викликає інфляцію), а як збільшення величини резервів комерційних банків, що концентруються в центральному банку і можуть бути використані для покриття дефіциту бюджету.

Існування бюджетного дефіциту призводить до появи і зростання державного боргу. Державний борг – це сума бюджетних дефіцитів, накопичена за весь час існування держави.

Розрізняють внутрішній та зовнішній державний борг. Зовнішній – це борг іноземним державам та міжнародним фінансовим організаціям. Внутрішній – це борг держави громадянам своєї країни.

Державний борг має негативні наслідки:

- для покриття боргу держава може збільшувати податки;
- скорочуються капіталовкладення в країні;
- накопичені борги та процентні виплати по них скорочують споживання в даній країні та тягарем лягають на майбутні покоління.

Сутність та види монетарної політики

Грошово-кредитна (монетарна) політика – комплекс взаємопов'язаних, скоординованих заходів держави у сфері грошового обігу і кредиту, спрямованих на забезпечення стійкого, ефективного функціонування економіки, зокрема, на регулювання пропозиції грошей з метою стабілізації товарних цін, обсягів виробництва, зайнятості, процента, курсу національної грошової одиниці, згладжування коливань кон'юнктури ринків.

Центром грошово-кредитної системи країни є Центральний банк, головною функцією якого є контроль і регулювання пропозиції грошей в країні. Окрім цієї, центральний банк виконує інші функції: випускає в обіг національну валюту, зберігає золотовалютні резерви країни та обов'язкові резерви комерційних банків, виступає міжбанківським розрахунковим центром, здійснює касове обслуговування уряду тощо. Крім того, центральний банк може бути покупцем і продавцем на міжнародних грошових ринках та координувати закордонну діяльність комерційних банків. Ще одна функція – «кредитора останньої надії» – полягає в тому, що центральний банк забезпечує резервами банківську систему, коли масові банкрутства банків можуть спричинити банківську і фінансову паніку, що веде до банківської кризи.

В Україні вирішальна роль у розробці та реалізації грошово-кредитної політики належить Національному банку України (НБУ). Згідно Закону України «Про Національний банк України» основною його функцією є забезпечення стабільності грошової одиниці України, згідно зі статтею 99 Конституції України він несе відповідальність за стабільність національних грошей. НБУ не підпорядковується уряду, а перебуває в безпосередньому віданні Верховної Ради України.

Ефективність грошово-кредитної політики визначається в першу чергу правильністю вибору її цілей: стратегічних, проміжних і тактичних. Стратегічні цілі монетарної політики безпосередньо впливають із загальноекономічної політики держави: економічне зростання, високий рівень зайнятості, стабільність цін, стабільність процентних ставок, стабільність валютного курсу, стабільність на фондовому ринку. Між названими цілями виникає певна колізія, коли досягнення однієї (наприклад, стабільність цін) може суперечити іншій (наприклад, стабільність процентних ставок). Тому, центральному банку доводиться щоразу визначати пріоритет цілей залежно від економічної ситуації в країні.

Проміжні цілі полягають у таких змінах певних економічних процесів (збільшення грошової пропозиції, процентної ставки, обсягу кредитування, рівня заборгованості тощо), які сприяють досягненню стратегічних цілей. Тактичні цілі – це оперативні завдання банківської системи, спрямовані на реалізацію грошово-кредитної політики. Тактичні цілі досягаються за допомогою набору певних інструментів: операції відкритого ринку, процентна політика центрального банку, політика обов'язкового резервування та інші. Крім того, центральні банки з метою проведення грошово-кредитної політики можуть застосовувати роз'яснювальні та чисто адміністративні заходи впливу.

Банківська система

Сучасна кредитна система держави складається з банківської системи і сукупності спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють тимчасово вільні кошти і розміщують їх за допомогою кредиту.

Банківська система має два рівня: Центральний банк і мережу комерційних банків. Перший рівень системи займає Національний банк України (НБУ) – державна установа, основною метою якої є регулювання грошової маси, підтримка купівельної спроможності грошей, забезпечення стабільності кредитно-банківської системи.

До функцій центрального банку належить:

- емісія національної грошової одиниці, організація її обігу, регулювання пропозиції грошей;
- загальний контроль за діяльністю фінансово-кредитних установ країни, виконання фінансового законодавства;

- надання кредитів комерційним банкам під облікову ставку;
- випуск і погашення державних цінних паперів;
- регламентування валютного обігу в країні.

Другий рівень банківської системи – мережа комерційних банків, які функціонують на основі ліцензій, наданих Центральним банком.

Комерційні банки надають широкий вибір кредитно-фінансових послуг, серед яких:

- кредитно-розрахункове обслуговування господарюючих суб'єктів;
- приймання вкладів і надання кредитів;
- посередництво в платежах;
- купівля-продаж цінних паперів;
- розміщення державних позик;
- управління майном клієнтів за дорученням;
- консультації по фінансово-кредитним питанням.

Банки здійснюють активні і пасивні операції. За допомогою пасивних операцій банк мобілізує ресурси, формуючи їх за рахунок як власних, так і запозичених коштів, а за допомогою активних – здійснює їх розміщення.

Елементом кредитної системи є також спеціалізовані кредитно-фінансові інститути: ощадний, інвестиційний, іпотечний зовнішньоторговельний банки.

До складу небанківських кредитно-фінансових інститутів належать страхові компанії, пенсійні фонди, фонди сприяння зайнятості, ломбарди тощо.

Банківська система має властивість збільшувати пропозицію грошей. В основі цієї властивості лежать їх надлишкові резерви і принцип мультиплікатора. Центральний банк встановлює певний відсоток коштів від загальної величини депозитів, які обов'язково зберігаються комерційними банками в Центральному банку у вигляді безвідсоткових резервних внесків. Сума депозитів, які не надаються у виді кредитів та існують для забезпечення вимог вкладників в будь-який період часу, і становлять обов'язкові резерви.

Величина обов'язкових резервів (R) = Обсяг депозитів (D) × Норма обов'язкових резервів (r). Звідси норма обов'язкового резервування або

резервні вимоги є відношення суми обов'язкових резервів до суми залучених депозитів:

$$r = \frac{R}{D}.$$

Кредитні ресурси комерційного банку визначаються величиною його надлишкових резервів, які представляють собою різницю між загальною величиною резервів і обов'язковими резервами.

Банки здатні створювати гроші, надаючи позики, які перевищують надлишкові резерви, завдяки депозитному мультиплікатору. Депозитний мультиплікатор (μ) – величина, обернена нормі обов'язкових резервів, яка показує максимальну кількість грошей, що може бути створена однією грошовою одиницею надлишкових резервів за даної норми обов'язкових резервів:

$$\mu = \frac{1}{r}.$$

Банківська діяльність націлена на отримання прибутку. Банківський прибуток – це різниця між сумою відсотків, які стягаються з позичальників, і сумою відсотків, які сплачуються вкладникам. Окрім банківського прибутку до складу доходу банку входять прибутки від біржових операцій, доходи від інвестицій, комісійна винагорода тощо.

Інструменти грошово-кредитної політики

Центральний банк проводить монетарну політику за допомогою інструментів прямого та непрямого регулювання. Основними інструментами прямого регулювання пропозиції грошей, які переважно використовуються в країнах з перехідною економікою, є обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям; пряме регулювання процентної ставки; обмеження величини кредитів для окремих банків. Ці інструменти ефективно спрацьовують лише у короткостроковому періоді – вони дають змогу не допускати надмірного створення банками грошей. Однак тривале застосування їх спричиняє негативний вплив на розвиток національної економіки – зменшується рівень конкуренції між банками, підривається посередницька функція банків, спотворюється структура наданих банками кредитів тощо. Тому у розвинутій ринковій економіці застосо-

вують інструменти непрямого регулювання пропозиції грошей, до яких належать операції на відкритому ринку, зміна облікової процентної ставки, зміна норми резервування.

Використовуючи інструменти непрямого регулювання грошового обігу, центральний банк не має безпосереднього контролю над пропозицією грошей. Непрямі інструменти коригують величину пропозиції грошей, впливаючи на надлишкові резерви або грошовий мультиплікатор.

Розглянемо основні інструменти грошово-кредитної політики: обов'язкові резерви, облікову ставку, операції на відкритому ринку.

Динаміка норми обов'язкового резервування застосовується як засіб впливу на пропозицію грошей в національній економіці. В якості кредитного резерву банки можуть використовувати лише надлишкові резерви. Норму (відсоток) обов'язкових резервів встановлює центральний банк країни. На пропозицію грошей суттєво впливає як динаміка норми обов'язкового резервування, так і періодичність перерахування резервів до центрального банку, оскільки норма обов'язкового резерву впливає на величину грошового мультиплікатора.

Наступним інструментом є облікова ставка – процентна ставка, за якою центральний банк надає позики комерційним банкам. Цю ставку ще називають ставкою рефінансування. Позики, що центральний банк надає комерційним банкам, називають дисконтними позиками. Дисконтні позики зазвичай надаються комерційним банкам на короткий термін для підтримки їх ліквідності або для рефінансування діяльності.

Наступним інструментом грошово-кредитної політики є операції з цінними паперами, або операції на відкритому ринку. Ці операції є найважливішим інструментом, за допомогою якого центральний банк контролює пропозицію грошей. Операції на відкритому ринку – це купівля центральним банком державних цінних паперів (облігацій) у населення, фірм, банків або продаж їм цих паперів, щоб змінити величину або структуру резервів комерційних банків а, отже, пропозицію грошей. Коли центральний банк продає цінні папери на відкритому ринку, резерви комерційних банків зменшуються. Зменшення резервів комерційних банків спричиняє зменшення пропозиції грошей у національній економіці, і навпаки.

Грошово-кредитна політика, в першу чергу, націлена на досягнення збалансованого довгострокового економічного зростання на дезінфляційній основі. Завдяки стабілізаційній здатності монетарна політика відіграє

надзвичайно важливу роль на переломних стадіях економічного циклу – під час виходу з депресії, гальмування економічного спаду, запобігання кризи надвиробництва. Відповідними монетарними заходами центральний банк має можливість активізувати чи сповільнити кожен з цих процесів залежно від завдань загальноекономічної політики держави. Крім того, застосування інструментів монетарної політики сприяє посиленню здатності ринкової економіки до саморегуляції, підвищенню ефективності механізму її здійснення завдяки нейтралізації монетарними заходами окремих недоліків, властивих ринковій економіці.

Платіжний баланс

Платіжний баланс – це статистичний звіт, де в систематизованому вигляді наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу. Платіжний баланс є важливим показником, що дозволяє передбачити ступінь можливої участі країни у світовій торгівлі, міжнародних економічних зв'язках, встановити її платоспроможність.

При укладанні платіжного балансу використовується принцип подвійного запису, що діє у бухгалтерському обліку. Кожна операція відображається за дебітом та кредитом рахунку, а підсумкова сума дебіту повинна дорівнювати підсумковій сумі кредиту. Кредитові суми формуються у результаті експорту товарів та послуг та притоку капіталу, що призводить до надходження іноземної валюти на рахунок, вони відображаються зі знаком «плюс». Дебетові суми формуються в результаті імпорту товарів і послуг та відтоку капіталу, що призводять до витрат іноземної валюти. Вони відображаються зі знаком «мінус». В платіжному балансі економічні операції відображаються за ринковими цінами, тобто за цінами фактичного обміну економічними цінностями.

Згідно з методикою МВФ платіжний баланс включає наступні статті:

1. Рахунок поточних операцій:

А. Товари та послуги:

- а) товари;
- б) послуги.

В. Факторні доходи.

С. Поточні трансферти.

2. Рахунок операцій з капіталом та фінансовими інструментами:

А. Рахунок операцій з капіталом.

В. Фінансовий рахунок:

- 1) прями інвестиції;
- 2) портфельні інвестиції;
- 3) інші інвестиції;
- 4) резервні активи.

Якщо сальдо платіжного балансу є позитивним, то країна збільшує свої вимоги до інших країн та, відповідно, на таку ж суму зменшуються її обов'язки по відношенню до них. Навпаки, якщо сальдо платіжного балансу негативне, то, відповідно, вона повинна збільшити свої вимоги по відношенню до інших країн для покриття дефіциту платіжного балансу.

Валютний курс

Валютний курс – це ціна (котирування) грошової одиниці однієї країни, відбита у грошовій одиниці іншої країни.

Важливою характеристикою при обміні валюти є її конвертування. Валюта є вільно конвертованою, якщо в країні даної валюти для резидентів та нерезидентів не існує обмежень на здійснення валютних угод, і неконвертованою, якщо в країні даної грошової одиниці діють законодавчо встановлені обмеження майже на всі види операцій з нею. Частково конвертованою є валюта країн, в яких діють обмеження та регламентації на деякі види обмінних операцій або для деяких учасників цих операцій. Вільно конвертована валюта зазвичай спирається на економічну та політичну стабільність країни. Таким чином конвертованість – це здатність валюти вільно обмінюватися на інші валюти та навпаки.

Для конвертованих валют в основу курсу покладено валютний паритет. Але курси валют майже ніколи не співпадають з їх валютним паритетом, тому в більшості країн разом з твердим офіційним курсом національної валюти також існує вільний. За офіційним паритетом здійснюються розрахунки центральних банків країн та інших валютно-фінансових установ між різними країнами та з міжнародними організаціями. Розрахунки між приватними особами та організаціями здійснюються за вільним курсом.

Фіксація валютного курсу здійснюється або згідно золотого паритету (гарантованому вмісту золота у національній грошовій одиниці), або за міжнародною угодою. При класичному золотому стандарті, тобто при ві-

льному обміні валют на золото в центральному банку, валютний курс встановлюється пропорційного до його золотого вмісту. Уряд країни встановлює тим чи іншим чином офіційні обмінні курси (так звані облікові), що регулярно публікуються в спеціальних бюлетенях.

Фіксування національної грошової одиниці в іноземній має назву валютного котирування. Розрізняють пряме та зворотне котирування. Пряме котирування – це ціна іноземної валюти, яка склалась на національному ринку та показує кількість валюти-вимірника, що приходиться на одиницю котируємої валюти. Зворотне котирування відображає кількість одиниць котируємої валюти, що приходиться на одиницю валюти-вимірника. Курс однієї валюти по відношенню до іншої може бути визначений також через третю валюту. В такому разі він має назву кросс-курсу.

Розділ III. ВАРІАНТИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ І ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Варіанти індивідуальних контрольних робіт

ВАРІАНТ 1

1. Предмет, об'єкт та суб'єкти макроекономіки.
2. Сутність, показники і типи економічного зростання.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;

б) за законом Оукена потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 7 %.

Особисті споживчі видатки	3953	Непрямі податки на бізнес	493
Трансфертні платежі	2004	Нерозподілені прибутки корпорацій	147

Амортизація	561	Індивідуальні податки	476
Відрахування на соціальне страхування	431	Податки на прибуток корпорацій	219
Експорт	194	Державні закупки товарів і послуг	1617
Імпорт	139	Валові внутрішні інвестиції	324
Дивіденди	251	Рента	78
Заробітна плата	3451	Процент	329
Доходи індивідуальних власників	420		

ВАРІАНТ 2

1. Принципи побудови Системи національних рахунків. Основні макроекономічні показники.
2. Проблема нерівномірності розподілу доходів: крива Лоренцо, коефіцієнт Джині.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2009, 2010, 2011 роки наведені в таблиці:

Товари	2009		2010		2011	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	1	150	1,5	140	2	135
<i>B</i>	1,5	40	2	38	3	34
<i>C</i>	3,5	20	3,5	20	4	16
<i>D</i>	20	160	25	150	32	136
<i>E</i>	1,5	100	1,6	100	2	80

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2010 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2010 рік – базовий, а 2009 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2011 році відносно 2010 року.

ВАРІАНТ 3

1. Проміжна, кінцева продукція та ВВП. Методи обчислення ВВП.
2. Класичний та кейнсіанський підхід. Попит на гроші.

3. Розв'яжіть задачу:

Споживчий кошик середньостатистичної родини складається із п'яти товарів: *A, B, C, D, E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за січень, травень, липень наведені у таблиці.

Товари	Січень		Травень		Липень	
	кількість, кг.	ціна, грн.	кількість, кг.	ціна, грн.	кількість, кг.	ціна, грн.
<i>A</i>	20	3,5	21	4	22	4,5
<i>B</i>	1	7	2	8	2	8,5
<i>C</i>	7	11	8	11,5	9	12,5
<i>D</i>	11	15	11,5	16	12	17
<i>E</i>	5	2,5	5	2,5	6	3

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за січень;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше та Фішера, якщо травень – базовий місяць, а липень – поточний;
- 3) темп інфляції в липні відносно травня.

ВАРІАНТ 4

1. Похідні показники ВВП та основні макроекономічні тотожності.
2. Пропозиція грошей. Створення грошей банківською системою. Механізм грошового мультиплікатора.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни в млрд. гр. од., знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат та за потоком доходів;
- 2) ЧВП;
- 3) НД;
- 4) особистий дохід та дохід, що знаходиться у розпорядженні;
- 5) потенційний ВВП за умови, що циклічне безробіття складає 7 %.

Особисті споживчі витрати	3330	Імпорт	710
Нерозподілений прибуток корпорацій	200	Податки на прибуток корпорацій	520
Валові внутрішні інвестиції	1010	Непрямі податки на бізнес	470
Відрахування на соціальне страхування	415	Державні закупівлі товарів і послуг	1560

Трансфертні платежі	650	Амортизація	330
Експорт	800	Податки на особисті доходи	905
Заробітна плата	350	Чисті внутрішні інвестиції	680

ВАРІАНТ 5

1. Споживання і заощадження як функції поточного доходу. Чинники споживання і заощадження.
2. Рівновага грошового ринку та механізм її встановлення. Наслідки монетарної політики.
3. Розв'яжіть задачу:
Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:
 - 1) ВВП за потоком витрат;
 - 2) ВВП за потоком доходів;
 - 3) ЧВП;
 - 4) НД;
 - 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
 - 6) за законом Оукена потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 5 %.

Особисті споживчі видатки	3923	Непрямі податки на бізнес	492
Трансфертні платежі	1245	Нерозподілені прибутки корпорацій	135
Амортизація	549	Індивідуальні податки	543
Відрахування на соціальне страхування	485	Податки на прибуток корпорацій	205
Експорт	172	Державні закупки товарів і послуг	1587
Імпорт	148	Валові внутрішні інвестиції	294
Дивіденди	234	Рента	62
Заробітна плата	3437	Процент	305
Доходи індивідуальних власників	409		

ВАРІАНТ 6

1. Інвестиція в основний капітал. Заощадження як джерело інвестицій. Зв'язок інвестицій і заощаджень.
2. Види монетарної політики та механізм її впливу на економіку. Монетарна політика в Україні.

3. Розв'яжіть задачу:

Споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 1-й рік, 2-й рік та 3-й рік наведені в таблиці:

Товари	1-й рік		2-й рік		3-й рік	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	11	2	12	4	13	5
<i>B</i>	1	3,5	1	3,58	2	4
<i>C</i>	7	5	8	5,5	9	6
<i>D</i>	5	8	6	8,5	7	9
<i>E</i>	2	4	3	4,5	3,5	5

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП 2-го року;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера, якщо 1-й рік – базовий, а 3-й рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2-му році відносно 1-го року.

ВАРІАНТ 7

1. Взаємодія сукупного попиту і сукупного пропонування. Короткострокова рівновага на товарних ринках у моделі «*AD-AS*».
2. Соціально-економічні наслідки інфляції. Зв'язок інфляції та безробіття.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
- 6) за законом Оукена потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 4 %.

Особисті споживчі видатки	2145	Непрямі податки на бізнес	211
Трансфертні платежі	1142	Нерозподілені прибутки корпорацій	100
Амортизація	147	Індивідуальні податки	113
Відрахування на соціальне страхування	324	Податки на прибуток корпорацій	156

Експорт	124	Державні закупки товарів і послуг	1024
Імпорт	63	Валові внутрішні інвестиції	154
Дивіденди	154	Рента	35
Заробітна плата	2146	Процент	201
Доходи індивідуальних власників	234		

ВАРІАНТ 8

1. Загальна характеристика економічних циклів. Теорії економічних циклів.
2. Теорії інфляції. Фіскальні та грошові аспекти інфляції. Антиінфляційна політика.
3. Розв'яжіть задачу:
Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:
 - 1) ВВП за потоком витрат;
 - 2) ВВП за потоком доходів;
 - 3) ЧВП;
 - 4) НД;
 - 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
 - 6) за законом Оукена потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 5 %.

Особисті споживчі видатки	3953	Непрямі податки на бізнес	493
Трансфертні платежі	2004	Нерозподілені прибутки корпорацій	147
Амортизація	561	Індивідуальні податки	476
Відрахування на соціальне страхування	431	Податки на прибуток корпорацій	219
Експорт	194	Державні закупки товарів і послуг	1617
Імпорт	139	Валові внутрішні інвестиції	324
Дивіденди	251	Рента	78
Заробітна плата	3451	Процент	329
Доходи індивідуальних власників	420		

ВАРІАНТ 9

1. Дефіцит державного бюджету і методи його балансування. Вплив державного боргу на національну економіку.

2. Модель загальної макроекономічної рівноваги у закритій економіці «IS–LM».

3. Розв’яжіть задачу:

Споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п’яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2005, 2006, 2007 роки наведені в таблиці:

Товари	2005		2006		2007	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	20	1,0	21	1,2	22	1,1
<i>B</i>	5	2,5	5	2,0	6	2,5
<i>C</i>	4	5	5	5	5	6
<i>D</i>	10	15,0	11	17,0	11	16,0
<i>E</i>	6	1,5	6	1,5	7	1,3

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП 2005 року;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера, якщо 2006 рік – базовий, а 2007 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2007 році відносно 2006 року.

ВАРІАНТ 10

1. Зайнятість і безробіття як явища ринкової економіки. Показники, форми та типи безробіття.
2. Визначення рівня сукупного попиту у моделі загальної рівноваги на товарних ринках «AD–AS». Чинники сукупного попиту.
3. Розв’яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
- 6) потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 3 %.

Особисті споживчі видатки	2874	Непрямі податки на бізнес	148
Трансфертні платежі	1042	Нерозподілені прибутки корпорацій	147

Амортизація	127	Індивідуальні податки	214
Відрахування на соціальне страхування	142	Податки на прибуток корпорацій	112
Експорт	234	Державні закупки товарів і послуг	1245
Імпорт	125	Валові внутрішні інвестиції	178
Дивіденди	245	Рента	64
Заробітна плата	3147	Процент	245
Доходи індивідуальних власників	305		

ВАРІАНТ 11

1. Макроекономічна рівновага в моделі «інвестиції–заощадження».
2. Безробіття: форми, причина та наслідки.
3. Розв'яжіть задачу:

Споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A, B, C, D, E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 1-й рік, 2-й рік та 3-й рік наведені в таблиці:

Товари	1-й рік		2-й рік		3-й рік	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	11	2	12	4	13	5
<i>B</i>	1	3,5	1	3,58	2	4
<i>C</i>	7	5	8	5,5	9	6
<i>D</i>	5	8	6	8,5	7	9
<i>E</i>	2	4	3	4,5	3,5	5

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП 1-го року;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера, якщо 2-й рік – базовий, а 3-й рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 3-му році відносно 2-го року.

ВАРІАНТ 12

1. Необхідність та сутність державного регулювання ринку праці.
2. ВВП (ВНП) та методи його розрахунку.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
- 6) потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 6 %.

Особисті споживчі видатки	1245	Непрямі податки на бізнес	125
Трансфертні платежі	1284	Нерозподілені прибутки корпорацій	120
Амортизація	84	Індивідуальні податки	123
Відрахування на соціальне страхування	162	Податки на прибуток корпорацій	102
Експорт	452	Державні закупки товарів і послуг	1345
Імпорт	100	Валові внутрішні інвестиції	143
Дивіденди	324	Рента	45
Заробітна плата	2248	Процент	124

ВАРІАНТ 13

1. Інструменти монетарної політики та її тактичні цілі.
2. Дискреційна та автоматична фіскальна політика.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
- 6) потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 8 %.

Особисті споживчі видатки	1054	Непрямі податки на бізнес	128
Трансфертні платежі	1025	Нерозподілені прибутки корпорацій	185
Амортизація	97	Індивідуальні податки	203
Відрахування на соціальне страхування	154	Податки на прибуток корпорацій	98

Експорт	562	Державні закупки товарів і послуг	1458
Імпорт	231	Валові внутрішні інвестиції	204
Дивіденди	425	Рента	40
Заробітна плата	2020	Процент	142
Доходи індивідуальних власників	354		

ВАРІАНТ 14

1. Розподіл доходів і роль державного сектора у їх вирівнюванні. Формування доходів і видатків державного сектора.
2. Довгострокова рівновага у моделі «AD–AS»: класичний та кейнсіанський підходи.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: A , B , C , D , E . Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2005, 2006, 2007 роки наведені в таблиці:

Товари	2005		2006		2007	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
A	1	10	1,5	10	2,2	10
B	2	5	2,5	4	3	4
C	5	2	8	1	10	2
D	30	15	35	15	50	10
E	2	7	2,3	6	2,5	5

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2005 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2006 рік – базовий, а 2007 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2007 році відносно 2006 року.

ВАРІАНТ 15

1. Сутність, види та вимірювання інфляції.
2. Модель економічного зростання Солоу.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни в млрд. гр. од., знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат та ВВП за потоком доходів;
- 2) ЧВП;
- 3) НД;
- 5) Особистий дохід та дохід, що знаходиться у розпорядженні;
- 6) потенційний ВВП за умови, що циклічне безробіття складає 3 %.

Трансфертні платежі	5	Нерозподілений прибуток корпорацій	4
Валові внутрішні інвестиції	16	Амортизація	8
Непрямі податки на бізнес	6	Особисті споживчі витрати	80
Податки на особисті доходи	3	Податки на прибуток корпорацій	2
Експорт	40	Відрахування на соціальне страхування	1
Імпорт	35	Державні закупівлі товарів і послуг	10
Заробітна плата	7	Чисті внутрішні інвестиції	8

ВАРІАНТ 16

1. Повна та неповна зайнятість ресурсів. Фактичний та потенційний ВВП. Закон Оукена.
2. Державний борг: причини, вимірювання, види, наслідки. Способи покриття державного боргу. Особливості створення та управління державним боргом в Україні.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2005, 2006, 2007 роки наведені в таблиці:

Товари	2005		2006		2007	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр.о д.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	1	10	1,5	10	2,2	10
<i>B</i>	2	5	2,5	4	3	4
<i>C</i>	5	2	8	1	10	2
<i>D</i>	30	15	35	15	50	10
<i>E</i>	2	7	2,3	6	2,5	5

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2005 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2006 рік – базовий, а 2007 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2007 році відносно 2006 року.

ВАРІАНТ 17

1. Механізм ринку праці: кейнсіанська та неокласична теорії.
2. Класифікація методів державного регулювання економіки. Проблема вибору методів регулювання економіки України.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A, B, C, D, E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2009, 2010, 2011 роки наведені в таблиці:

Товари	2009		2010		2011	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	1,5	10	2	9	2,3	9
<i>B</i>	2	6	2	6	2,5	5
<i>C</i>	7	3	8	3	10	2
<i>D</i>	35	13	40	12	50	11
<i>E</i>	1,5	8	1,5	8	2	7

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2010 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2009 рік – базовий, а 2010 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2011 році відносно 2010 року.

ВАРІАНТ 18

1. Гроші, їх функції. Основні грошові агрегати.
2. Сутність та необхідність державного регулювання економіки. Визначення меж втручання держави в економіку.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни в млрд. гр. од., знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат та ВВП за потоком доходів;
- 2) ЧВП;
- 3) НД;
- 4) особистий дохід та дохід, що знаходиться у розпорядженні;
- 5) потенційний ВВП за умови, що циклічне безробіття складає 4 %.

Особисті споживчі витрати	3330	Імпорт	710
Нерозподілений прибуток корпорацій	200	Податки на прибуток корпорацій	520
Валові внутрішні інвестиції	1010	Непрямі податки на бізнес	470
Відрахування на соціальне страхування	415	Державні закупівлі товарів і послуг	1560
Трансфертні платежі	650	Амортизація	330
Експорт	800	Податки на особисті доходи	905
Заробітна плата	350	Чисті внутрішні інвестиції	680

ВАРІАНТ 19

1. Механізм грошово-кредитної політики.
2. Теоретичні підходи до ролі держави в системі макроекономічного регулювання.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2009, 2010, 2011 роки наведені в таблиці:

Товари	2009		2010		2011	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	0,5	150	1	150	1,5	150
<i>B</i>	1	30	1,5	30	2,1	28
<i>C</i>	3	14	3,5	14	4	15
<i>D</i>	20	180	25	170	32	150
<i>E</i>	1	100	1,5	100	2	90

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2010 рік;

2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2010 рік – базовий, а 2011 рік – поточний;

3) темп інфляції в 2011 році відносно 2009 року.

ВАРІАНТ 20

1. Банківська система: функції Центрального та комерційних банків.
2. Політика стимулювання сукупної пропозиції.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A*, *B*, *C*, *D*, *E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2006, 2007, 2008 роки наведені в таблиці:

Товари	2006		2007		2008	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
<i>A</i>	1	150	1,5	140	2	135
<i>B</i>	1,5	40	2	38	3	34
<i>C</i>	3,5	20	3,5	20	4	16
<i>D</i>	20	160	25	150	32	136
<i>E</i>	1,5	100	1,6	100	2	80

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2008 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2006 рік – базовий, а 2007 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2008 році відносно 2007 року.

ВАРІАНТ 21

1. Грошово-кредитна політика: цілі та інструменти.
2. Споживання та заощадження.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;

- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
 6) потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 5 %.

Особисті споживчі видатки	1054	Непрямі податки на бізнес	128
Трансфертні платежі	1025	Нерозподілені прибутки корпорацій	185
Амортизація	97	Індивідуальні податки	203
Відрахування на соціальне страхування	154	Податки на прибуток корпорацій	98
Експорт	562	Державні закупки товарів і послуг	1458
Імпорт	231	Валові внутрішні інвестиції	204
Дивіденди	425	Рента	40
Заробітна плата	2020	Процент	142
Доходи індивідуальних власників	354		

ВАРІАНТ 22

1. Взаємозв'язок макроекономіки й економічної політики.
2. Модель «AD–AS» як базова модель економічної рівноваги.
3. Розв'яжіть задачу:

Припустимо, що споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: A, B, C, D, E . Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 2009, 2010, 2011 роки наведені в таблиці:

Товари	2009		2010		2011	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
A	5	150	2,5	140	2	145
B	7,5	42	2	38	3	34
C	4,5	22	2,5	50	3	16
D	22	154	25	150	32	146
E	1,7	150	2,6	140	4	90

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП за 2009 рік;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера за умовою, що 2010 рік – базовий, а 2009 рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 2011 році відносно 2010 року.

ВАРІАНТ 23

1. Бюджетно-податкова політика: цілі та інструменти.
2. Механізм ринку праці. Неокласична та кейнсіанська теорія ринку праці.
3. Розв'яжіть задачу:

Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:

- 1) ВВП за потоком витрат;
- 2) ВВП за потоком доходів;
- 3) ЧВП;
- 4) НД;
- 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
- 6) за законом Оукена потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 6,5 %.

Особисті споживчі видатки	3923	Непрямі податки на бізнес	492
Трансфертні платежі	1245	Нерозподілені прибутки корпорацій	135
Амортизація	549	Індивідуальні податки	543
Відрахування на соціальне страхування	485	Податки на прибуток корпорацій	205
Експорт	172	Державні закупки товарів і послуг	1587
Імпорт	148	Валові внутрішні інвестиції	294
Дивіденди	234	Рента	62
Заробітна плата	3437	Процент	305
Доходи індивідуальних власників	409		

ВАРІАНТ 24

1. Фіскальні мультиплікатори: державних видатків, податків, збалансованого бюджету.
2. Методи макроекономічних досліджень та функції макроекономіки.
3. Розв'яжіть задачу:

Споживчий кошик середньостатистичної родини складається з п'яти товарів: *A, B, C, D, E*. Ціна за одиницю товару та кількість споживання кожного з них за 1-й рік, 2-й рік та 3-й рік наведені в таблиці:

Товари	1-й рік		2-й рік		3-й рік	
	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг	ціна, гр. од.	кількість, кг
A	15	3	14	4	15	6
B	2	4,5	2	3,58	2	3
C	6,5	7	9	5,5	9	7
D	7	7	7	8,5	7	10
E	2,3	2	4	4,5	3,5	5

Розрахуйте:

- 1) номінальний ВВП 2-го року;
- 2) індекси цін Ласпейреса, Пааше й Фішера, якщо 2-й рік – базовий, а 3-й рік – поточний;
- 3) темп інфляції в 3-му році відносно 1-го року.

ВАРІАНТ 25

1. Дискреційна та недискреційна бюджетно-податкова політика. Автоматичні стабілізатори.
2. Валютний курс та його види. Еволюція валютної системи.
3. Розв'яжіть задачу:
Використовуючи наведені дані національних рахунків країни, знайдіть:
 - 1) ВВП за потоком витрат;
 - 2) ВВП за потоком доходів;
 - 3) ЧВП;
 - 4) НД;
 - 5) особистий дохід та дохід, що знаходиться в розпорядженні;
 - 6) потенційний обсяг ВВП, якщо рівень циклічного безробіття – 6,5 %.

Особисті споживчі видатки	1054	Непрямі податки на бізнес	128
Трансфертні платежі	1025	Нерозподілені прибутки корпорацій	185
Амортизація	97	Індивідуальні податки	203
Відрахування на соціальне страхування	154	Податки на прибуток корпорацій	98
Експорт	562	Державні закупки товарів і послуг	1458
Імпорт	231	Валові внутрішні інвестиції	204
Дивіденди	425	Рента	40
Заробітна плата	2020	Процент	142
Доходи індивідуальних власників	354		

Вказівки до виконання контрольної роботи

Відповідно до навчального плану з макроекономіки, студент виконує одну контрольну роботу, яка є допуском до складання іспиту. Головна мета її – перевірка самостійної роботи студентів в процесі навчання, виявлення ступеня засвоєння ними теоретичних положень курсу.

Вимоги до оформлення контрольної роботи:

- **варіант контрольної роботи** визначається за останньою цифрою номера залікової книжки студента. *Наприклад, якщо це цифра «5», то можна обрати один з трьох варіантів контрольної роботи: 5, 15 або 25;*
- **титульний лист** (див. додаток А) обов'язково повинен містити назву кафедри, дисципліни, номер варіанту, тему контрольної роботи, П.І.Б. студента, номер групи та залікової книжки;
- **текст** контрольної роботи виконується рукописним або комп'ютерним способом;
- при вирішенні **завдань** треба, по-перше, переписати текст завдання та дати на нього відповідь; по-друге, кожне нове завдання починати з нової сторінки;
- наприкінці контрольної роботи обов'язково повинен бути **перелік джерел інформації** (див. додаток Б).

Відповіді на кожне теоретичне питання контрольної роботи повинні містити матеріал обсягом до 5–6 сторінок. При розв'язанні задач студент має детально вказувати, яким саме був хід його роздумів, якими формулами він користувався.

ДОДАТКИ:

ДОДАТОК А. Зразок титульного аркуша

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Кафедра загальної економічної теорії

Контрольна робота

Дисципліна _____

Варіант _____

Тема _____

Перевірив

Виконав

П.І.Б. _____

П.І.Б. студента _____

вчений ступінь, звання _____

навчальна група _____

оцінка, підпис _____

номер залікової книжки _____

Харків 2012

ДОДАТОК Б. Приклади бібліографічного опису джерел інформації

В.1. Опис джерел інформації складається з елементів, що становлять відомості про нього.

В.1.1. Відомості про книги повинні включати: прізвище (у називному відмінку) і ініціали автора; заголовок книги; призначення книги; найменування установи, що опублікувала книгу; місце видання; видавництво; рік видання; загальний обсяг у сторінках.

Приклади:

1. Barr N. The Economics of the Welfare State. – London: Weidenfeld and Nicolson, 1991. – 495 p.
2. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К. : Ника-центр, 1998. – 480 с.
3. Корнейчук Б. В. Микроэкономика : тесты и задачи / Б. В. Корнейчук, А. Г. Симкина. – СПб : Питер, 2002.
4. Основы экономической теории / С. В. Мочерный и др. – К. : Знание, 2000. – 495 с.
5. Політекономія : підручник / ред. Ю. В. Ніколенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 480 с.

В.1.2. Відомості про частину добутку (наприклад, стаття в збірнику) повинні включати прізвище, ініціали автора та заголовок складової частини. Далі йдуть відомості про добуток: ініціали та прізвище автора; заголовок добутку, у якому поміщена складова частина; місце видання; видавництво; рік видання; сторінки, на яких поміщена складова частина.

Приклади:

1. Коуз Р. Природа фирмы / Р. Коуз // Фирма, рынок и право ; пер. с англ. – М. : Дело, 2009. – С. 33–53.

В.1.3. Відомості про статтю повинні включати: прізвище й ініціали автора; заголовок статті; найменування газети, журналу, збірника; місце видання (для збірників); рік видання; число й місяць (для газет); відомості про серії (якщо вона є); номер, випуск, том (для журналів, збірників); сторінки, на яких поміщена стаття (крім газет обсягом до 6 сторінок).

Приклади:

1. Архиреев С. И. Деформации конкуренции как фактор инфляции / С. И. Архиреев // Бизнес Информ. – 2008. – № 12. – С. 19–23.
2. П'ятаченко Г. Економічна модель потребує наукового забезпечення / Г. П'ятаченко // Урядовий кур'єр. – 2010. – 3 грудня. – № 231. – С. 13.

ДОДАТОК В. Питання до іспиту

1. Предмет і основні цілі макроекономіки.
2. Основні макроекономічні школи.
3. Макроекономіка як теоретична основа економічної політики.
4. Модель економічного кругообігу.
5. Основні макроекономічні тотожності як відображення рівноваги економічної системи.
6. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного аналізу.
7. ВВП і методи його підрахунку.
8. Система макроекономічних показників, їхня структура й використання в макроекономічному аналізі.
9. Номінальні й реальні макроекономічні показники. Цінові індекси.
10. Причини й механізм циклічних коливань.
11. Особливості економічних циклів на сучасному етапі.
12. Економічний цикл і динаміка основних макроекономічних показників.
13. Зайнятість і безробіття.
14. Статичне й динамічне пояснення безробіття.
15. Інфляція й діловий цикл.
16. Аналітичні основи сукупного попиту.
17. Аналітичні основи сукупної пропозиції.
18. Макроекономічна рівновага в моделі сукупного попиту та сукупної пропозиції. Можливості використання моделі.
19. Довгострокова макроекономічна рівновага. Потенційний ВВП.
20. Кейнсіанська теорія споживання.
21. Многоперіодні теорії споживання.
22. Інвестиційний попит. Модель мультиплікатора витратків.
23. Макроекономічна рівновага в моделі «витатки–випуск».
24. Макроекономічна рівновага в моделі «вилучення–ін'єкції».
25. Рецесійний і інфляційний розриви.
26. Теоретичні підходи до макроекономічного регулювання. Включення в модель економічного обороту держави.
27. Сутність бюджетно-податкової політики, її види й ефективність.
28. Мультиплікатори фіскальної політики.

29. Дискреційна й автоматична фіскальна політика. Автоматичні стабілізатори.
30. Стан державного бюджету як істотний фактор макроекономічної стабілізації. Бюджетний дефіцит.
31. Державний борг і його наслідки.
32. Функція попиту на гроші.
33. Функція пропозиції грошей. Грошовий мультиплікатор.
34. Рівновага на грошовому ринку як фактор загальної макроекономічної рівноваги.
35. Інструменти грошово-кредитної (монетарної) політики. Роль Центрального банку.
36. Механізм реалізації грошово-кредитної політики.
37. Макроекономічна рівновага на товарному й грошовому ринках. Модель *IS-LM*.
38. Сукупна пропозиція й політика його стимулювання.
39. Платіжний баланс: макроекономічне значення, основні статті й структура.
40. Валютний курс і його різновиди. Еволюція валютної системи.
41. Мультиплікатор видатків у відкритій економіці.
42. Попит, пропозиція й рівновага на ринку праці.
43. Державна політика зайнятості і її інфляційні наслідки.
44. Диференціація доходів населення.
45. Державна система соціального захисту населення.
46. Поняття, показники й типи економічного росту.
47. Основні фактори економічного росту.
48. Модель економічного росту Солоу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://www.ilo.org/> – Сайт Міжнародної організації праці.
2. Агапова Т. А. Макроэкономика / Т. А. Агапова, С. Ф. Серегина. – М. : Дело и Сервис, 2000. – 416 с.
3. Базилевич В. Макроекономика / В. Базилевич, К. Базилевич, Л. Баластрик. – К. : Знання, 2004. – 828 с.
4. Гальперин В. М. Макроэкономика / В. М. Гальперин, П. И. Гребенников – СПб : Экон. школа, 1997. – 719 с.
5. Долан Э. Макроэкономика. – СПб : Экон. школа, 1994. – 405 с.
6. Дорнбуш Р. Макроекономика / Р. Дорнбуш, С. Фішер. – К. : Основи, 1996. – 809 с.
7. Економика України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. Гейць. – К. : Фенікс, 2003. – 960 с.
8. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М. : Гелиос, 1999. – 352 с.
9. Круш П. В. Макроекономика : навч. посібник / П. В. Круш, С. О. Тульчинська. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Центр навч. літератури, 2008. – 328 с.
10. Кулішов В. В. Макроекономика (основи теорії і практики) / В. В. Кулішов. – Львів : Магнолія плюс, 2004. – 252 с.
11. Курс макроекономики : навч. посіб. / за ред. проф. С. І. Архієреєва, доц. Н. Б. Решетняк. – Х. : НТУ «ХПІ», 2009. – 240 с.
12. Макконнелл К. Макроекономика / К. Макконнелл, С. Брю. – Львів : Просвіта, 1997. – 672 с.
13. Манків Г. Макроекономика / Г. Манків. – К. : Основи, 2000. – 588 с.
14. Мельник А. Ф. Макроекономика та макроекономічна політика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник, Т. Л. Желюк, О. В. Длугопольський. – К. : Знання, 2008. – 699 с.
15. Мікроекономика і макроекономика / за ред. С. К. Будаговської. – К. : Основи, 1998. – 518 с.
16. Мішкін С. Ф. Економика грошей, банківської справи і фінансових ринків / С. Ф. Мішкін. – К. : Основи, 1998. – 964 с.
17. Моторин Р. М. Система національних рахунків / Р. М. Моторин, Г. М. Моторина. – К. : КНЕУ, 2001. – 336 с.

18. Найденов В. С. Инфляция и монетаризм. Уроки антикризисной политики / В. С. Найденов, А. Ю. Стенковский. – К. : ОАО БЦКФ, 2003. – 349 с.
19. Панчишин С. Макроекономіка / С. Панчишин. – К. : Либідь, 2001. – 614 с.
20. Попов С. В. Види безробіття та критерії їх класифікації [Електронний ресурс] / С. В. Попов // Форум права. – 2006. – № 3. – С. 106–110.
21. Радіонова І. Ф. Макроекономіка (теорія та політика) / І. Ф. Радіонова. – К. : Таксон, 2004. – 346 с.
22. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / за ред. Б. Є. Кваснюк. – К. ; Х., 2003. – 423 с.
23. Савченко А. Г. Макроекономіка / А. Г. Савченко. – К. : КНЕУ, 2005. – 442 с.
24. Савченко А. Г. Макроекономічна політика / А. Г. Савченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 166 с.
25. Сакс Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Д. Сакс, Б. Ларрен. – М. : Дело, 1996. – 847 с.
26. Семюелсон П. Макроекономіка / П. Семюелсон, В. Нордгауз. – К. : Основи, 1995. – 574 с.
27. Система регуляторів перехідної економіки / за ред. В. І. Кононенко. – К. : 1999. – 332 с.
28. Словник сучасної економіки Макміллана. – К. : Арттек, 2000. – 605 с.
29. Смовженко Т. С. Макроекономіка : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Т. С. Смовженко, А. В. Стасишин, Г. Я. Стеблій і ін. ; за ред. Т. С. Смовженко, Г. Я. Стеблій. – К. : УБС НБУ, 2008. – 463 с.
30. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О. Г. Осауленко ; Держ. комітет статистики України. – К., 2008.
31. Стельмах В. С. Грошово-кредитна політика в Україні / В. С. Стельмах. – К. : Знання, 2003. – 421 с.
32. Тітьонко О. М. Система макроекономічного рахівництва. – К. : КНЕУ, 2002. – 188 с.
33. Харкянен Л. В. Макроекономіка : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Л. В. Харкянен – К. : Каравела, 2006. – 176 с.
34. Шупик І. І. Макроекономіка : навч. посібник / І. І. Шупик, О. В. Дорофєєв, Л. М. Березіна. – Полтава : РВВ ПДАА, 2008. – 196 с.

35. Экономика / за ред. А. С. Булатов. – М. : БЕК, 1994. – 604 с.
36. Экономико-математический энциклопедический словарь. – М. : Большая Рос. энциклопедия, 2003. – 687 с.
37. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / В. Ющенко, В. Лисицький. – К. : Скарби, 2000. – 335 с.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Розділ I. Структура курсу.....	4
Тема 1. Макроекономіка як наука.....	4
Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків.....	4
Тема 3. Ринок праці.....	4
Тема 4. Товарний ринок.....	5
Тема 5. Грошовий ринок.....	5
Тема 6. Інфляційний механізм.....	6
Тема 7. Споживання домогосподарств.....	6
Тема 8. Приватні інвестиції.....	7
Тема 9. Сукупні витрати і ВВП.....	7
Тема 10. Економічна динаміка.....	8
Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання.....	8
Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність.....	9
Розділ II. Основні поняття курсу.....	10
Предмет макроекономіки.....	10
Основні цілі макроекономіки.....	11
Система національних рахунків.....	13
ВВП і методи його підрахунку.....	14
Номінальний реальний ВВП.....	16
Макроекономічний кругообіг.....	17
Сукупний попит.....	19
Сукупна пропозиція.....	21
Макроекономічна рівновага.....	23
Гроші.....	24
Попит, пропозиція та рівновага на грошовому ринку.....	26
Зайнятість і безробіття. Класифікація безробіття.....	28
Попит, пропозиція і рівновага на ринку праці.....	30
Сутність та види інфляції.....	32
Інфляція та безробіття.....	33
Споживання та заощадження.....	34
Динамічні функції споживання.....	36
Інвестиційні функції.....	38
Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги.....	41
Ефект мультиплікації.....	43
Рівновага на рівні потенційного ВВП, «рецесійний» та «інфляційний» розриви.....	46
Економічне зростання.....	48
Економічні коливання.....	49
Сутність цілі та інструменти бюджетна – податкової політики.....	50
Мультиплікатори фіскальної політики.....	51

Бюджетний дефіцит і державний борг	53
Сутність та види монетарної політики	54
Банківська система	55
Інструменти грошово-кредитної політики	57
Платіжний баланс	59
Валютний курс	60
Розділ III. Варіанти індивідуальних контрольних робіт і вказівки до їх виконання	61
Варіанти індивідуальних контрольних робіт	61
Вказівки до виконання контрольної роботи	78
ДОДАТОК А. Зразок титульного аркуша.....	79
ДОДАТОК Б. Приклади бібліографічного опису джерел інформації	80
ДОДАТОК В. Питання до іспиту	81
Список літератури	83

Навчальне видання

АРХІЄРЕЄВ Сергій Ігоревич
РЕШЕТНЯК Наталя Борисівна
ВОЛОСНІКОВА Наталія Миколаївна
ГУБАНОВА Ніно Нодарівна
ДЯЧЕНКО Тетяна Анатоліївна
ДЕМЬОХІНА Олена Олександрівна
НАЗАРЕНКО Олена Василівна

МАКРОЕКОНОМІКА

Навчально-методичний посібник
для студентів економічних та менеджерських спеціальностей
заочної форми навчання

За ред. проф. С. І. Архієреєва, доц. Н. Б. Решетняк

Відповідальний за випуск *С. І. Архієреєв*
Роботу до видання рекомендував *М. І. Погорелов*
Комп'ютерна верстка *Ю. О. Сегеда*

План 2011, поз. 100/31-12

Підп. до друку 12.03.2012. Формат 60 x84 1/16. Папір офісний.
Riso-друк. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк. 5,1. Наклад 100 прим.
Зам № 94. Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ «ХП».
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21

Друкарня НТУ «ХП». 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21